

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní obchod

Zvláštnosti podnikatelského prostředí, obchodní a kulturní
zvyklosti Botswany

Vypracovala: Alena Vojteková

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Soňa Gullová, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma „Zvláštnosti podnikatelského prostředí, obchodní a kulturní zvyklosti Botswany“ jsem vypracovala samostatně. Použitou literaturu uvádím v přiloženém seznamu zdrojů.

V Praze, dne 7. května 2010

Podpis

Poděkování:

Tímhle způsobem bych chtěla poděkovat paní Ing. Soně Gullové, svojí vedoucí bakalářské práce. Jsem vděčná za užitečné rady, trpělivost a čas, který mi při zpracování mé práce věnovala.

Obsah

Úvod.....	7
1 Stručná charakteristika Botswany	9
1.1 Stručná história	9
1.2 Geografické podmienky	10
1.3 Fauna a flóra	11
2 Vývoj súčasnej hospodárskej situácie v krajine.....	13
2.1 Poľnohospodárstvo	13
2.2 Hospodársky a finančný vývoj	14
2.3 Ťažba diamantov	14
2.4 Zahraničný obchod	15
2.4.1 Komoditný obchod	15
2.4.2 Teritoriálny obchod	16
2.5 Obchodné dohody.....	17
2.5.1 Vývoz do Európskych krajín	17
2.5.2 Vývoz do Spojených štátov amerických.....	18
2.5.3 Vývoz do ostatných vyspelých krajín.....	19
2.5.4 Vývoz do ostatných členských krajín Spoločného colného priestoru.....	19
2.6 Zahraničné firmy v Botswane	20
2.6.1 Westcor	20
2.6.2 Letshego Micro Provident Botswana Limited	20
2.6.3 Pangea Development Holdings (PDH)	21
2.6.4 Aon Risk Management	21
2.6.5 Imara Holdings Botswana Limited	21
2.6.6 Bergstan Africa.....	22
2.6.7 CB Richards Ellis	22
2.6.8 FINDEV (Proprietary) Limited	22
2.7 Cestovný ruch	24
2.8 Global Expo Botswana	25
2.9 Ekonomická a obchodná spolupráca s Českou Republikou	26

2.10	Perspektívy do budúcnosti.....	27
2.10.1	Prístup.....	28
2.10.2	Výsledky	28
2.10.3	Do budúcnosti.....	29
3	Sociálne-kultúrne prostredie	30
3.1	HIV, dopady a riešenia	30
3.2	Kultúra a zvyky	31
3.2.1	Pracovné návyky.....	31
3.2.2	Bývanie.....	32
3.2.3	Vývin postavenia žien.....	32
3.2.4	Hudba a tanec	33
3.2.5	Nakupovanie	34
3.2.6	Oblečenie	34
3.2.7	Literatúra, remeslá a umenie.....	34
3.2.8	Viera	35
3.2.9	Zvyky a hodnoty	35
3.2.10	Dary	36
3.2.11	Zbierky.....	37
3.3	Ovplyvnenie západnými kultúrami	38
4	Zvyklosti pri obchodných jednaniach.....	39
4.1	Formy jednaní.....	39
4.1.1	Priebeh jednania.....	39
4.1.2	Rola rasizmu	39
4.1.3	Vnímanie času	40
4.1.4	Komunikačné kanály	40
4.1.5	Rozhodovanie	41
4.1.6	Očný kontakt a dávanie predností.....	41
4.1.7	Pozdravy a zdavenie	42
4.1.8	Termíny rokovaní a sviatky	42
4.2	Etiketa obchodného jednania.....	43
4.2.1	Oblečenie, dochvilnosť a formálnosť.....	43
4.2.2	Preferované kvality manažéra.....	43
4.2.3	Rozhodovanie a hierarchia v organizáciách	44

4.2.4	Postavenie ženy na pracovisku	44
4.2.5	Spoločenské triedy	45
4.2.6	Náboženstvo	45
4.2.7	Budovanie vzťahov na pracovisku.....	45
4.2.8	Uprednostňovanie a výsady	46
4.2.9	Pozvánky	46
Záver.....		47
Zoznam zdrojov.....		49
Prílohy		52
Príloha č. 1		52
Príloha č. 2.....		52
Príloha č. 3.....		53
Príloha č. 4.....		53
Príloha č. 5.....		54
Príloha č. 6.....		54
Príloha č. 7.....		55
Príloha č. 8.....		55

Úvod

Botswana, krajina nachádzajúca sa v centrálnej časti Južnej Afriky. Má bohaté kultúrne tradície a prírodné krásy, a je nutno spomenúť, že vďaka svojmu rastu sa stala vzorom pre ostatné africké krajiny. Aj z tohto dôvodu som sa rozhodla o nej písať, je zaujímavá nielen z kultúrneho a prírodného, ale aj z ekonomického hľadiska. Kultúra, vzhľad krajiny, príroda, ľudia a aj obchodné prostredie je veľmi odlišné od európskych pomerov, a preto je pre mňa nanajvýš zaujímavé o nej písať.

Svoju prácu som rozdelila do štyroch hlavných častí, z ktorých každá sa člení na menšie a podrobnejšie kapitoly. Prvou kapitolou je stručná charakteristika Botswany, kde je možno nájsť základné informácie o krajine ako fakty z histórie, geografické podmienky a stručný opis rozmanitej botswanskej živočíšnej a rastlinnej ríše.

Druhú časť tvorí analýza vývoja súčasnej hospodárskej situácie v krajine, zahŕňajúca podkapitoly o poľnohospodárstve a finančnom vývine. Ďalej nasleduje časť o jednom z najväčších hospodárskych pohonov krajiny, ťažbe diamantov. Zahraničný obchod je pre Botswanu taktiež dôležitý, v práci som spracovala informácie o komodintom a teritoriálnom zahraničnom obchode. Ďalej bude nasledovať analýza investičných príležitostí, ako aj informácie o Global Expo Botswana, najväčšej obchodnej výstave v krajine. Nemožno zabudnúť, že k vývinu ekonomiky pomáha aj rozvoj cestovného ruchu, a na konci kapitoly sa venujem plánom a perspektívam do budúcnosti v oblasti ekonomiky.

Tretia kapitola je venovaná obyvateľstvu krajiny. Informujem o jednom z najväčších problémov krajiny, o epidémii HIV/AIDS, po čom nasleduje časť o zvykoch a kultúre botswanskej populácie. Je veľmi zaujímavé vedieť, ako sa líšia napríklad pracovné návyky, bývanie, oblečenie, remeslá a miestne umenie od západných kultúr. Venujem sa aj vážnejším témam, ako je vierovyznanie, postavenie žien v spoločnosti a vplyv západných kultúr na spoločnosť.

Posledná, štvrtá kapitola sa zaoberá zvyklosťami pri obchodných jednaniach, prvá časť tejto kapitoly pojednáva o formách jednaní v Botswane. Konkrétnejšie sa venujem priebehu jednaní, vnímaniu času, spôsobu rozhodovania, vhodnému času na rokovania a taktiež medziludským fyzickým prejavom, ako je očný kontakt a trasenie rukou. Na

túto časť nadväzuje podkapitola o etikete obchodného jednanía. Rozoberám tu štýly oblečenia, dochvilnosť, preferované kvality manažéra, budovanie vzťahov na pracovisku, spoločenské prednosti, atď.

Cieľom mojej práce je zhodnotiť podnikateľské prostredie v Botswane, a to osvetlením ekonomickej situácie v krajine a analýzov kultúrnych odlišností a zvykov. Tieto zvyky, tradície a kultúrne zvláštnosti ovplyvňujú nielen každodenný život obyvateľstva, ale aj obchodné jednanía a správanie sa na pracovisku. V závere svojej práce preto objasním, či sú tieto zvyklosti a odlišnosti od európskej kultúry veľkým problémom pri obchodných jednaniach, na čo si treba dávať pozor a na čo sa treba pripraviť pri práci s ľuďmi z Botswany. Dúfam, že moja práca bude prínosná a hlavne užitočná pri nadväzovaní a udržiavaní kontaktov s botswanskými partnermi.

1 Stručná charakteristika Botswany

Hlavné mesto: Gaborone

Úradné jazyky: Angličtina, Tswana

Štátne zriadenie: Prezidentská republika

Obyvateľstvo: 1,990,876

Mena: Pula (BWP)

Motto: Pula (dážd')

1.1 Stručná história¹

Najväčšia etnická skupina krajiny nazývaná Batswana (v Južnej Afrike "Tswana") prišla na toto územie z Južnej Afriky počas Zulu vojen v ranom 19. storočí. Vzhľadom na európske kontakty žili ľudia Batswana ako pastieri a poľnohospodári. Organizácia spoločnosti spadala do kmeňovej vlády.

Bechuanaland Protektorát: V 19. storočí vypuklo nepriateľstvo medzi Batswana ľuďmi a osadníkmi Boer z Transvaal. Po dovolávaní sa Batswana ľuďmi o pomoc vzala britská vláda v roku 1885 "Bechuanaland" pod svoju ochranu. Severné územie zostalo pod priamou správou a stalo sa dnešnou Botswanou, zatiaľ čo južné územie sa stalo časťou Kapskej kolónie a je teraz súčasťou severozápadnej provincie Južnej Afriky; väčšina Setswana-hovoriacich ľudí dnes žije v Južnej Afrike.

Proti režimu Južnej Afriky: Napriek tlaku Juhoafrickej republiky, požiadali obyvatelia Bechuanaland protektorátu, Basutoland (teraz Lesotho) a Svazijsko v roku 1909 o britské ubezpečenie, a aj ho získali, že nebudú zahrnutí do navrhovanej Únie Južnej Afriky. Rozšírenie Britského centrálného orgánu a vývoj kmeňových vlád vyústili v roku 1920 do založenia dvoch poradných výborov zastupujúcich Afričanov a Európanov. Ďalším výrazným krokom boli prehlásenia z roku 1934, ktoré uviedli do súladu kmeňové pravidlá s právomocami. Euro-africký poradný výbor bol založený neskôr, v roku 1951, a ústava z roku 1961 zavádza konzultačnú legislatívnu radu.

Získanie nezávislosti: V júni 1964 prijala Veľká Británia návrh na vlastnú demokratickú vládu Botswany. Sídlo vlády bolo v roku 1965 presunuté z Mafikengu v

¹ Linda Piknerová: Botswana, edícia: Stručná história sátu, Libri 2009

² How Stuff Works? *Botswana*, 2010. [online]

Južnej Afrike do novo vytvoreného Gaborone. Ústava z roku 1965 viedla k prvým všeobecným voľbám a k nezávislosti v septembri 1966. Seretse Khama, vodca hnutia za nezávislosť a oprávnený žiadateľ tradičného pravidla Bamangwato, bol zvolený prvým prezidentom, znovuzvolený dvakrát a zomrel vo funkcii v roku 1980.

Pokračovanie demokracie v Botswane: Predsedníctvo prešlo na viceprezidenta, Ketumile Masireho, ktorý bol zvolený z jeho práva v roku 1984 a znovuzvolený v roku 1989 a 1994. Masire odišiel z funkcie v roku 1998. Predsedníctvo prešlo na vtedajšieho viceprezidenta Festusa Mogaeho, ktorý bol zvolený v roku 1999. Mogae vyhral druhé funkčné obdobie vo voľbách 30. októbra 2004. V apríli 2008, keď Festusovi Mogaee skončilo funkčné obdobie, bol zvolený za prezidenta bývalý viceprezident Gen. Seretse Khama Ian Khama, syn prvého prezidenta Seretse Khamu.

Botswana je jednou z najstabilnejších demokracií v Afrike. Od roku 1966 sa v krajine konajú pokojné voľby a riadi ju štvrtý prezident, ktorý rovnako ako všetci jeho predchodcovia prevzal moc mierumilovne a demokraticky. Botswana je africký príkladný model mieru, práva a poriadku.

1.2 Geografické podmienky

Botswana je vnútrozemská krajina nachádzajúca sa v centrálnej časti Južnej Afriky. Nachádza sa na obratníku Kozorožca, približne v strede medzi západným a východným pobrežím Afriky. Hraničí s Namíbiou, Zambiou, Zimbabwe a Juhoafrickou Republikou. Krajina má rozlohu 231805 štvorcových míľ, t.j. 581730 km².²

Časť Botswany pozostáva z roviny a časť zaberá zvlnená pahorkatina, v priemere sa nachádza 3300 stôp, t.j. 1000 metrov nad morom. Púšť Kalahari zaberá centrálnu a juhozápadnú oblasť. Na severe sú Okavango močiare a Makgadikgadi Salt Pan, obe ležia v nížinách a nemajú žiadne vonkajšie odvodnenie. S výnimkou Limpopo na juhovýchodnej hranici tam niesú žiadne veľké prúdy. Klíma je teplá až horúca, s nízkym počtom zrážok. Suchá sa tu vyskytuje pravidelne.

Počasie je prevažne mierne. Cez leto, od októbra do apríla, môže byť veľmi horúco, pričom denné teploty sa zvyčajne pohybujú okolo 30 ° C. Obdobie dažďov pretrváva od januára do marca. Zima, ktorá trvá od mája do septembra prináša chladnejšie počasie s

² How Stuff Works? *Botswana*, 2010. [online]

priemernou teplotou 25 ° C.³ Skoro ráno a neskôr večer môže byť chladno a mrazivo, a to najmä v púšti Kalahari. Priemerné zrážky sa počas roka znižujú smerom na juhozápad.

1.3 Fauna a flóra

Vzhľadom na to, že veľkú časť krajiny zaberajú púšte a savany, sa medzi Botswanskými rastlinami vyskytuje veľký podiel krovin. Ostatné rastliny zahŕňajú zmes kríkových stromov, palmy, baobaby, amarule a veľký počet jedlých rastlín, ako je napríklad melón tsamma a divoká uhorka. Ďalej sa tu vyskytuje veľa rastlín, ktoré pôvodní obyvatelia používali na liečebné účely.

Vegetácia je v Botswane rovnako rozmanitá ako tamojší život vtákov a ostatných zvierat, s množstvom rôznorodých ekosystémov. Územie Kalahari sa skladá z trávnatých porastov savany s trňovitými krovinami, zatiaľ čo na východe sa vyskytujú skalnaté kopce pokryté savanou a stromami. Severná a východná časť krajiny pozostáva z lesov mopane.

Oblasť Okavango Delta sa skladá z lesov, ostrovov, záplavových oblastí, oblastí s obrovskými stromami, a suchých riek s rôznorodou vegetáciou. Vegetácia v oblasti Chobe sa skladá zo stromov a kríkov lemujúcich brehy riek, s hustejšími krovinami ďalej od vody vo vnútrozemí. Na panve Makgadikgadi sa nevyskytujú žiadne rastliny, ale je obklopená rozľahlými otvorenými lúkami posiatymi skupinami obrovských vejárovitých paliem.⁴

Botswana sa vyznačuje veľmi pestrým živočíštvom. Je domovom pre približne 164 rôznych druhov cicavcov, ako je napríklad pavián, hroch, hyena, zebra alebo žirafa. Je úžasné vidieť ich žiť v ich prirodzenom prostredí. Ďalšími, menej známymi druhmi vyskytujúcimi sa v tejto krajine sú grivet (druh opice), divoký pes, antilopa (typu gemsbok, impala, atď.), netopier, pes ušatý, lesoň, voduška jeleňovitá, ošípané a modrý pakôň, tieto druhy žijú väčšinou na savanách. Žije tu až 22 rozličných druhov antilóp.⁵

³ How Stuff Works? *Botswana*. 2009 [online]

⁴ Overlanding Africa; *Botswana Plants*. 2010 [online]

⁵ Encyclopedia of the Nations, *Botswana – Flora and Fauna*, 2010 Advameg Inc.

V Botswane sa vyskytuje približne 600 druhov vtákov, vrátane tých, ktoré migrujú. Ich počet je závislý na veľkosti zrážok, teplote a potrave. Viac ako 400 druhov žije v oblasti Gaborone.⁶ Existuje tu aj rôznorodé vodné vtáctvo, ako napríklad pelikány, volavky, ružové plameniaky a bociany. V Botswanskej faune sa vyskytuje aj 157 druhov plazov, ktoré sa vyskytujú po celej krajine. Sú to krokodíly, korytnačky, obojživelníky, jašterice, chameleóny, hady, atď.

⁶ Easy Voyage; *Birds - Botswana*, 2008. [online]

2 Vývoj súčasnej hospodárskej situácie v krajine

Zdrojom najväčších príjmov krajiny je ťažba diamantov, cestovný ruch, poskytovanie finančných služieb a chov dobytka. Botswana je ekonomicky najviac prepojená s Juhoafrickou Republikou a je členom Juhoafrickej colnej únie SACU (Southern African Customs Union). Taktiež je miestom, kde sa koná Konferencia pre rozvoj Južnej Afriky (Southern African Development Conference), ktorá je hlavným sprostredkovateľom ekonomickej spolupráce v regióne.

Úspešný rozvoj ťažby nerastných zdrojov a obozretné riadenie dopomohli Botswane ku stálemu ekonomickému rastu, ktorý v posledných rokoch dosahoval hodnotu približne 5%. Krajina sa snaží znížiť svoju ekonomickú závislosť na diamantoch a poľnohospodárskych výrobkoch, lebo tieto produkty sú veľmi citlivé na kolísanie cien na svetových trhoch. Jedným z ekonomických cieľov je zvýšiť jej zameranie na výnosné investičné služby a cestovný ruch, predovšetkým čo sa týka luxusného safari. Oficiálna nezamestnanosť sa pohybuje okolo 40%, ale mnohí občania si sami zabezpečujú živobytie poľnohospodárstvom.

Čo sa týka rastu HDP, v rokoch od 2003 do 2008 sa tu vyskytoval rast HDP, a to najvyšší v rokoch 2003, až 6 % a v roku 2007, a to 5,4 %. V roku 2009 sa ale dostavilo pôsobenie svetovej hospodárskej krízy, klesli ceny diamantov na svetových trhoch a keďže rast botswanskej ekonomiky bol z veľkej časti založený na ich vývoze, poklesol HDP v roku 2009 o 12 %.⁷

2.1 Poľnohospodárstvo

Poľnohospodárstvo v Botswane je orientované predovšetkým na obživu krajiny než na vývoz. Napriek tomu nestačí poľnohospodárska výroba uspokojovať domáci dopyt. Vývoz poľnohospodárskych produktov z Botswany do USA predstavoval v roku 1998 114,2 mil. USD a dovoz poľnohospodárskych výrobkov v tom istom roku bol do USA 348,4 mil. USD. Hoci väčšina ľudí v krajine je poľnohospodársky činných (okolo

⁷ http://www.indexmundi.com/botswana/gdp_real_growth_rate.html

80 %), prispieva tento sektor len štyrmi percentami k HDP a predstavuje len 15,6 % riadneho pracovného pomeru.⁸

Prírodné podmienky ovplyvnili druhy pestovaných plodín a chovaných zvierat v krajine. Veľká časť Botswany je súčasťou Kalahari púšte so suchou klímou. Hlavné plodiny sú kukurica a pšenica, ktoré sa pestujú vo východnej, vlhkejšej časti. Suchšie časti Botswany sú vhodné pre menej náročný chov dobytka, podobný ako je na západe USA. Dôležitý vývoz v poľnohospodárstve je len vývoz mäsa a zvieracích koží.

2.2 Hospodársky a finančný vývoj⁹

Botswana je najrýchlejšie rastúcou a výkonnou ekonomikou v Afrike. Od získania nezávislosti v roku 1966 sa Botswana do dnešného dňa zmenila z jednej z najchudobnejších krajín na svete na krajinu so stredným príjmom. Botswana zažíva silný hospodársky rast už viac než desať rokov.

Krajina má prosperujúci domáci finančný sektor, zahrnujúci banky, poisťovne a rastúci akciový trh. Ďalej má Botswana jeden z najvyšších HDP na obyvateľa zo subsaharskej Afriky. Je to krajina s nízkym vnímaním rizika a investičným stupňom ratingu. Podľa indexu vnímania korupcie v roku 2008 bola Botswana hodnotená ako 1. v Afrike a 38. na svete, čo sa týka transparentnosti.

2.3 Ťažba diamantov

Ťažba diamantov tvorí významnú časť Botswanskej ekonomiky a hrala významnú rolu v jej transformácii. Botswanský priemysel dolovania diamantov je označovaný ako pohon krajiny, rozvíjajúc populáciu k vyššiemu štandardu a lepšej kvalite života. Je to vďaka tomu, že pomohla k zmanám vedúcim k premene Botswanskej ekonomiky, ktorá bola v ešte 60. rokoch zameraná na poľnohospodárstvo, na krajinu s jedným z najvyšších ekonomických rastov vo svete.¹⁰

⁸ Encyclopedia of the Nations, *Botswana – Agriculture*, 2010 Advameg Inc. [online]

⁹ Botswana International Financial Services Centre, *Politics, Economy and Finance*, 2009 Botswana IFSC [online]

¹⁰ <http://www.debswana.com/Debswana.Web/Debswana+Home/Image+Gallery/History/>

Najväčšia diamantová spoločnosť v Botswane, Debswana Diamond Company (Pty) Ltd, je čo do hodnoty svetovým vedúcim producentom diamantov. Je to najväčší mimovládny zamestnávateľ v krajine a zároveň najväčší príjemca zahraničných devíz. Táto spoločnosť je partnerstvom medzi Botswanskou vládou a De Beers Centenary AG, z čoho každý zo subjektov vlastní 50 % spoločnosti. Hlavným cieľom krajiny je dolovať, upravovať a triediť diamanty, na čo sú používané špičkové technológie.

„Všetko sa to začalo v roku 1967, kedy archeológovia spoločnosti De Beers objavili po 12 rokoch hľadania kimberlitové potrubie severne od obce Letlhakane a neskôr toho istého roku obhľadli diamantonosné potrubia v obci Orapa. V roku 1972 bolo objavené diamantonosné potrubie Jwaneng, čím sa Jwaneng stal najväčším producentom diamantov, čo sa týka hodnoty. " ¹¹

2.4 Zahraničný obchod

Hlavnými obchodnými partnermi Botswany sú Európska Únia, USA, Čína, ďalšie juhoafrické krajiny colnej únie (Juhoafrická Republika, Lesotho, Namíbia a Swaziland) a Zimbabwe. Vláda krajiny zvýšila ekonomickú integráciu s Juhoafrickou komunitou rozvoja (Southern African Development Community SADC), tým že ratifikovala obchodný protokol pre zníženie obchodných bariér. Ale s opakovanými suchami a len 5 percentami obrábanej pôdy, na území krajiny sa totiž vyskytuje púšť Kalahari, musí Botswana importovať jedlo a aj iné základné suroviny. Tento obchod sa uskutočňuje predovšetkým cez Juhoafrickú Republiku. Touto cestou sa USA nepriamo podieľajú na veľkej časti Botswanského importu (manufaktúrne výrobky) a exportu (diamanty). Najvýznamnejšími vývoznými komoditami sú diamanty, meď, nikel, kalcinovaná sóda a textilné výrobky.

2.4.1 Komoditný obchod

K rozvoju Botswanskej ekonomiky prispieva vo veľkej miere zahraničný obchod. Celková hodnota exportu za rok 2008 bola 4 837 877 tis. USD a importu 5 098 218 tis. USD, to znamená že sa tu vyskytoval schodek vo výške 260 341 tis. USD. Vývoj obchodu je ale premenlivý, predchádzajúce tri roky sa tu vyskytovala naopak aktívna

¹¹ Chairperson, Board of Directors Mr Eric Molale, June 2009.

obchodná bilancia. Táto zmena obchodnej bilancie bola spôsobená nárastom importu. Export do roku 2007 tiež rástol, ale v roku 2008 zaznamenal pokles.

Export: Najväčšiu časť vývozu tvoria perly, vzácne kamene (hlavne diamanty), kovy, mince apod. V súčte zaberajú 66 % z celkového exportu. Toto poukazuje na prevažne homogénne zameranie vývozu a závislosť na týchto surovinách. Ekonomia je potom veľmi ovplyvnená cenami týchto produktov na svetových trhoch. Nikel a niklové výrobky sú druhou najvýznamnejšou vývoznou surovinou, so 14 % z celkového vývozu. Kovové rudy, škvára a popoly tvoria približne 4 % a po nich nasledujú pletené alebo háčkovaná odevy a doplnky s 3 %. Ďalej sa vyváža mäso, kotle a v menšej miere elektronika.¹²

Import je v Botswane viac diverzifikovaný než jej export. V najväčšej miere sú dovážané minerálne palivá, oleje, destilované produkty atď., so 17 % podielom na celkovom importe. Toto predstavuje potenciálny problém v dôsledku energetickej závislosti krajiny na dovoze daných surovín. Ďalej nasledujú kotly, stroje a jadrové reaktory, s podielom 11 %. Na treťom mieste sa nachádzajú dopravné prostriedky vynímajúce vlaky a električky, tvoriace 10 % z celkového dovozu. Pokračujú perly, vzácne kamene, kovy a mince s 8 % podielom. Ďalej sú dovážané plasty a plastové výrobky, farmaceutické produkty, guma a výrobky z gummy.

2.4.2 *Teritoriálny obchod*

Čo sa týka vývozu do iných krajín, najviac svojej celkovej produkcie vyváža Botswana do Nemecka, v roku 2008 to bolo v hodnote 1466137703 USD.¹³ Na druhom mieste je Čína, a za ňou nasleduje USA, Japonsko a Francúzsko. Hodnota importu, ďalšieho dôležitého ekonomického ukazateľa, je najvyššia z USA, a to 216833979 USD za rok 2008. Druhou krajinou, z ktorej sa najviac dováža je zase Nemecko, za ktorým hodnotovo stojí Čína, Japonsko, a na piatom mieste sa nachádza Francúzsko.

¹² International Trade Centre - UNCTAD / WTO, Index Mundi 2009. [online]

¹³ International Trade Centre. *Botswana – Trade Statistics, Export Performance, Import Profile*, 2010. [online]

2.5 Obchodné dohody

Na tovar vyvezený z Botswany do akejkoľvek inej krajiny sú používané clá a miestne poplatky krajiny dovozu. Výnimkami sú prípady, keď má Botswana obchodnú dohodu s danou krajinou, a táto krajina ju od poplatkov oslobodí. Pre tieto účely vstúpila Botswana do obchodných vzťahov, prostredníctvom ktorých môže pri exporte určitého tovaru za daných podmienok využívať výhodné clá a kvóty. Spoločnosti, ktoré chcú využívať tieto výhody, sa musia registrovať na ministerstve pre spotrebné dane a clá.¹⁴

2.5.1 Vývoz do Európskych krajín

Statky vyrobené v Botswane môžu byť exportované do európskych krajín bez povinnosti platby ciel v prijímajúcej krajine. Toto sa však vzťahuje len na tovar, ktorý spĺňa kritériá vývozu do Európskych krajín, ktoré sú stanovené v dohode z Cotonu a majiteľ tovaru musí mať osvedčenie o pôvode tovaru (Euro 1), z Oddelenia pre dane a clá. Aby mohol byť tovar označený za pochádzajúci z Botswany, musí byť úplne získaný alebo dostatočne spracovaný v Botswane. Presnejšie, tovarom musia byť:

- Suroviny, zvieratá alebo rastliny, získané z pestovania alebo chovu v Botswane, respektíve výrobky z nich sú tiež považované za celkom pôvodné. Vzhľadom na to, že dohoda z Cotonou považuje Africké, Karibské a Tichomorské oblasti (AKT), Európsku Úniu (EU) a európske zámorské krajiny a územia (OCT) za jedno územie, tovar získaný z týchto krajín a území môže byť považovaný za pochádzajúci z Botswany, ak posledná fáza práce alebo spracovania bola vykonaná v Botswane.
- Ak sa materiály, ktoré nepochádzajú z krajín AKT, EU alebo OCT používajú na výrobu daného výrobku, bude sa výrobok považovať za pochádzajúci z Botswany, ak výrobný proces v ktorom sú suroviny používané, je postačujúci, aby bol výrobok zaradený do iného colného sadzovníka pre suroviny. Avšak, toto platí len za predpokladu, že celková hodnota nepôvodných materiálov nepresahuje 15% ceny ex-works z konečného výrobku.

Ak tovar spĺňa horeuvedené požiadavky, môže byť od licencovaných zastupiteľov alebo colného riaditeľstva zakúpený certifikát Euro 1. Pred vývozom musí byť

¹⁴ Botswana Export Development and Investment Authority. *Trade Agreements*, 2007. [online]

osvedčenie doručené na najbližší colný úrad pre ďalšie spracovanie, pretože pre tovar s nepotvrdeným certifikátom Euro 1 nebude v krajine dovozu priznané preferenčné zaobchádzanie. Spracovanie osvedčenia zahŕňa to, že colní úradníci navštívia výrobný závod vývozcu a presvedčia sa, že výrobný proces sa uskutočňuje v súlade s požiadavkami pôvodu podľa dohody z Cotonou. Keď je tovar pripravený na vývoz, príslušné vývozné formuláre musia byť vyplnené, a ešte pred vývozom spolupodpísané podľa Botswanských zvykov.

2.5.2 *Vývoz do Spojených štátov amerických*

Botswanskí vývozcovia môžu vyvážať svoje výrobky v rámci Afrického aktu príležitosti rastu (African Growth Opportunity Act, AGOA, ďalej Akt) vďaka tomu, že Botswanská vláda splnila všetky požiadavky tohoto Aktu. Podľa schémy AGOA môžu obchodníci exportovať do USA v rámci výhod preferenčného zaobchádzania pre clá a kvóty až do roku 2015. Medzi produkty, s ktorými možno obchodovať v rámci tohto režimu, patria ako netextilné, tak aj textilné výrobky.

Aby sa stal akceptovateľným netextilný výrobok, je nutné, aby bol zahrnutý v zozname 6500 výrobkov uvedených v Akte (tento zoznam môže byť získaný z každého Úradu pre clá a spotrebné dane). Po tom ako je splnená táto prvá podmienka, je ďalším krokom zistiť, či je výrobok celkovo vyrobený alebo vypestovaný v Botswane alebo v inej Subsaharskej krajine. Ak suroviny pochádzajú z krajín mimo tohto regiónu, musí byť splnená podmienka, že posledná časť výrobného procesu prebieha v niektorej z oprávnených AGOA krajín. Okrem toho, len výrobky spĺňajúce minimum 35% pridanej hodnoty môžu vstúpiť v rámci programu AGOA na trh USA. Táto pridaná hodnota sa vypočíta buď na základe nákladov na materiál vyrobený v oprávnenej AGOA krajine alebo v USA, alebo ako náklady na priame spracovanie. Avšak, až do výšky 15% z 35% z pridanej hodnoty môžu byť suroviny pôvodom z USA.

Textilné materiály zapadajú do schémy AGOA v prípade, že sú úplne vyprodukované v jednej z oprávnených AGOA krajín. V tomto prípade je dôležité, aby posledná fáza výrobného procesu bola uskutočnená v Botswane. Vzhľadom k tomu, že Botswana disponuje štatútom 5 od AGOA, tkanina alebo priadza môže byť dovážaná z celého sveta. Existujú však kvóty obmedzujúce množstvo textilných výrobkov, ktoré môžu byť v rámci AGOA vyvezené do USA.

Podpora vývozu od AGOA je uplatniteľná pod podmienkou, že vývozcovia, ako pre netextilné tak aj textilné výrobky, sú pred vývozom registrovaní na Ministerstva pre clá a spotrebné dane. Táto registrácia musí zahŕňať podanie písomnej žiadosti o vývoz s uvedením druhu surovín, ktoré boli použité pri výrobe. Ďalej musí zahŕňať ich krajinu pôvodu, kde bol vykonaný výrobný proces, a colnú kontrolu firemných dokumentov a výrobných závodov. Okrem toho je potrebné, aby výrobcovia a vývozcovia textilných a odevných výrobkov vyplnili formulár colnej žiadosti. Je nutné poznamenať, že prekládku tovaru nemožno povoliť v rámci AGOA s výnimkou prípadov, akým je Botswana, kde je krajina pri exporte do USA závislá na námorných prístavoch okolitých krajín.

2.5.3 *Vývoz do ostatných vyspelých krajín*

Na tovar pochádzajúci z Botswany môžu byť pri vývoze do rozvinutých krajín uplatňované aj niektoré preferenčné výhody v rámci Všeobecného systému preferencií (General System of Preference, GSP). Tovar spĺňajúci podmienky tohto systému je ten, ktorý bol úplne získaný alebo vyprodukovaný v Botswane. To je tovar alebo suroviny vyťažené v Botswane, zvieratá narodené a odchované v Botswane, taktiež ako rastliny vypestované v krajine. Výrobky popísané vyššie sú považované za úplne pôvodné výrobky. Produkty vyrobené z nepôvodných materiálov majú nárok na uplatnenie GSP len v prípade, že materiály prešli dostatočným výrobným procesom, ktorý zmenil ich sadzobník.

Každá dovážajúca krajina môže mať svoj vlastný systém preferenčného režimu šitý na jej mieru, a preto je pre obchodníka výhodné skontrolovať špecifické požiadavky pre výrobok, ktorý chce vyvážať. To môže byť vykonané na Ústredí pre dane a clá. Po tom čo boli splnené všetky požiadavky možno zdarma získať od Ústredia pre dane a clá certifikát A, ktorý funguje ako platné sprievodné osvedčenie.

2.5.4 *Vývoz do ostatných členských krajín Spoločného colného priestoru*

Botswana je zmluvným členom Colnej únie južnej Afriky (Southern African Customs Union) a to má dôsledok, že pre tovar vyvážaný do Juhoafrickej republiky, Namíbie, Lesotha a Svazijska môže byť využitý voľný pohyb bez množstevných obmedzení a povinnosti platby ciel. Len miestne dane, ako napríklad daň z predaja a daň z pridanej hodnoty, môžu byť na tovar pochádzajúci z Botswany a smerujúci do spomenutých krajín použité. Ak tu existujú nejaké obmedzenia alebo zákazy dovozu, sú

zvyčajne obmedzované na prípady, kedy by mohla byť prijímajúca krajina takýmto dovozom bezpečnostne, hospodársky, sociálne alebo kultúrne ohrozená.

2.6 **Zahraničné firmy v Botswane**

Medzinárodné obchodné spoločnosti (International Business Companies, IBC), sú najúspešnejším modelom v právomoci Botswana IFSC (International Financial Services Centre). Tento model predstavuje najpriamejší potenciál vývoja finančného prostredia Botswany. Tieto IBC sú spoločnosti, ktoré prechádzajú naprieč sektormi a vykonávajú operácie a projekty vo viacerých subsaharských krajinách.¹⁵ Sú štruktúrované zvyčajne ako investičné holdingové spoločnosti alebo ako vedenia regionálnych operácií.

2.6.1 **Westcor**

Westcor je holdingová spoločnosť, ktorá bude riadiť vývoj a uvedenie do prevádzky 12 000 MW elektrárne v Demokratickej Republike Kongo slúžiacej pre južnú Afriku. Projekt je sponzorovaný energetickými zariadeniami Angoly, Botswany, Demokratickej republiky Kongo, Namíbie a Južnej Afriky. Zatiaľ získal Westcor granty na 9,5 milióna amerických dolárov od Africkej rozvojovej banky (AfDB) a 1 milión USD od Nového partnerstva pre rozvoj Afriky (NEPAD) pre financovanie životaschopných solventných štúdií uskutočniteľnosti.

2.6.2 **Letshego Micro Provident Botswana Limited**

Táto spoločnosť bola akreditovaná ako Botswana IFSC, aby mohla rozšíriť svoje podnikanie do ďalších afrických krajín. Akreditovaná holdingová spoločnosť bude pôsobiť ako obchodný Micro Provident Botswana model v iných častiach Afriky. Micro Provident, ktorého obchodné meno je Letshego, je zapísaná spoločnosť, ktorá poskytuje financovanie v krátkodobom horizonte pre ľudí s nízkym a stredným príjmom, pracujúcich v sektore zamestnanosti.

Spoločnosť zakladá maloobchodné finančné služby, ako dcérske spoločnosti, ktoré budú ponúkať rad produktov finančných služieb zamestnancom vlády aj súkromného sektoru v mnohých afrických krajinách. V prvých troch rokoch činnosti sú celkové príjmy navrhnuté vo výške približne 120 miliónov amerických dolárov. Prevádzka už

¹⁵ Botswana International Financial Services Centre, *International Business Companies*, 2009 [online].

začala v Swazijsku, Ugande, Tanzánii a spoločnosť bude čoskoro robiť nábor pre Zambiu. Hlavní akcionári Micro Provident Botswana Limited sú: PAIPA-PCAP-FMO-Letshego Limited, ktorá sa skladá z Pan-African Investment Partners (PAIP), Pan-Commonwealth African Partners (PCAP) a Nederlandse Financierings Maatschappij voor Ontwikkelingslanden NV (FMO).

2.6.3 *Pangea Development Holdings (PDH)*

Pangea Development Holdings je developerská spoločnosť so zameraním na výstavbu sídlisiek veľkého rozsahu a na novo vznikajúce stredné triedy kupcov domov v Afrike. Na konci roka 2007, PDH začala rozvíjať infraštruktúru v dvoch krajinách, v Zambii a Keni. Hacienda Developments zahŕňa vytvorenie viac ako 6000 domov a bytov pre nižšiu strednú a strednú príjmovú triedu mimo Mombasy. Výstavba začala na 50 bytových jednotkách z plánovaných 3700 jednotiek v Lilayi Estate Development projekte v Zambii. FMO, holandská rozvojová agentúra poskytna financovanie infraštruktúry v

Lilayi, zatiaľ čo hypotéky budú garantované spoločnosťou Overseas Private Investment Corporation. PDH zabezpečilo voľne predajný zoznam svojich akcií na burze Botswany, ako prvý krok smerom k plánovanému zoznamu rizikového kapitálu rady v nasledujúcom rozpočtovom roku.

2.6.4 *Aon Risk Management*

Táto spoločnosť je stopercentne vlastnenou dcérskou spoločnosťou Aon Corporation (USA), globálneho poisťovacieho makléra uvedeného na New York Stock Exchange. Aon Risk Management poskytuje služby manažmentu rizík a strát klientom v 13 krajinách po celej sub-saharskej Afrike, s dôrazom na baníctvo a priemyselné odvetvia. Okrem toho poskytuje firma manažérske a administratívne služby pre poisťovne nachádzajúce sa v Botswane IFSC.

2.6.5 *Imara Holdings Botswana Limited*

Imara Holdings Botswana Limited je skupina poskytujúca finančné služby, ktorá sa zameriava na poskytovanie firemných financií a služieb správy aktív klientom z východnej a južnej Afriky. Imara

zriadila štruktúru holdingovej spoločnosti, ktorá poskytuje skupine bohatstvo a ďalšie centralizované služby, ako napríklad manažment práv duševného vlastníctva pre úplne vlastnené dcérske spoločnosti skupiny.

2.6.6 *Bergstan Africa*

Táto spoločnosť pôsobí v Botswane ako firma Consulting Engineers & Project Management služieb od apríla roku 1992, kedy bola spoločnosť zapísaná pod názvom Liebenberg & Stander Botswana. V roku 2004 si spoločnosť zmenila svoje meno na Bergstan Africa. Finančný servis spoločnosti poskytuje firemné, finančné a manažerská služby pre sieť Bergstan obchodných jednotiek, ktoré boli založené v rozličných krajinách Afriky. Finančné služby poskytované spoločnosťou budú zahŕňať:

- Poskytovanie a inicializáciu financií
- Poskytovanie preklenovacích financií
- Umiestnenie a riadenie prekročenia financií
- Poskytovanie systémov manažérskeho účtovníctva a riadenia
- Poskytnutie štandardu pre finančné riadenie a postupy

2.6.7 *CB Richards Ellis*

CB Richard Ellis pôsobí v piatich afrických krajinách, z ktorých dve spadajú pod spoločnosť CBRE Regional. CBRE Regional posilní regionálnu a cezhraničnú činnosť úradov CB Richards Ellis v Afrike. CBRE je najväčší prvý svetový kompletný servis pre komerčné realitné kancelárie.

2.6.8 *FINDEV (Proprietary) Limited*

FinDev P / L je spoločnosť vyvíjajúca softvér, poskytujúca vývoj finančného softvéru a prevádzkovú podporu služieb firmám v subsaharskej Afrike. Jadro skúsenosti spoločnosti a preto aj zameranie na trhu sa zameriava na vývoj balíka finančných softvérových systémov, primárne určenom pre firmy podieľajúce sa na:

- Burzových operáciách

- Peňažnom trhu a manažmente aktív
- Objednávke a nákupu financií, faktoringu
- Štátnej finančnej správe
- Podielových fondoch
- Finančných systémoch na mieru

Vlajkovým produktom FinDev je ActiveBroker, sprostredkovateľský komplexný systém riadenia, ktorý poskytuje kompletný obchod, zúčtovanie, účtovanie a informačný systém pre riadenie životného prostredia pre viaceré pobočky obchodníkov s akciami vo viacerých krajinách. FinDev je vzácna kombinácia zručností pre vývoj softvérových zručností a hĺbkových vedomostí o africkom sektore finančných služieb. Toto dáva spoločnosti významnú výhodu nad svojimi konkurentmi. Botswana bola vybraná ako operačné centrum spoločnosti, zamerané na rozvíjajúce sa odvetvie finančných služieb v rámci subsaharskej oblasti a následne dopyt po finančných softvérových systémoch a súvisiacich službách. Okrem bohatých skúseností spoločnosti v regióne sa Botswana ideálne hodí ako centrum rozvoja spoločnosti vďaka svojej centrálnej polohe v rámci regiónu, vďaka svojej stabilnej ekonomike, výhodným devízovým kontrolám a rýchlo sa rozvíjajúcej telekomunikačnej infraštruktúre.

2.7 Cestovný ruch

Cestovný ruch vo veľkej miere prispieva k rozvoju Botswany. Krajina sa stáva otvorenejšou voči zahraničiu a z tohto sektoru sem plynie veľa peňažných prostriedkov. Medzi najväčšie Botswanské turistické atrakcie patrí pešie safari; namáhavý, ale zato nezabudnuteľný zážitok so skúseným sprievodcom. Dá sa tu vidieť príroda z nezvyčajnej blízkosti, a ak máte šťastie, môžete sa dostať veľmi blízko k divým zvieratám. Dá sa plaviť na “mokoro“, tradičnom kanoe ľudí Okavango Delta, taktiež vedenom miestnym sprievodcom, ktorý stojí vzadu. Pôvodne boli kanoe vyrábané z naplaveného dreva. Dnes sa už vyrábajú z modernejších materiálov, ale taktiež poskytujú úžasný zážitok. Ďalej sa tu turisti môžu odviezť na teplovzdušnom balóne a vyskúšať si pristátie v divokom kraji. Obľúbené je aj športové rybárčenie, ktoré možno vykonávať v riečnych systémoch Okavango Delta a Chobe. Rybáriť sa dá aj blízko Gaborone, Shashe a Bokaa.¹⁶

Navštíviť Botswanu je vhodné na jeseň a v zime (to znamená od apríla do augusta), keď sú dni zvyčajne príjemné a divoko žijúce zvieratá nikdy nezájdu ďaleko od vodných zdrojov. Treba mať ale na pamäti, že je to v Európe, Severnej Amerike a južnej Afrike tiež doba školských prázdnin, takže sa tam v danom období môže vyskytovať veľa turistov.

Všeobecne možno povedať, že jún, začiatok júla a od polovice do konca septembra je doba, kedy je krajina menej preplnená. Avšak leto nie je najlepší čas na cestovanie po vedľajších cestách, po ktorých si ľudia chodia pozeráť divoko žijúce zvieratá alebo prírodu v oblasti Okavango, lebo potenciálne dlhotrvajúce dažďe môžu spôsobiť, že sa piesočnaté cesty stanú neprekročiteľné, a zvieratá sa rozptýlia keď je hojne vody. Od decembra do marca je veľmi ťažké dostať sa do okolia národných parkov Chobe a Moremi, v dôsledku silných dažďov kvôli silným dažďom, a veľa ubytovní je zavretých.¹⁷

¹⁶ Botswana Tourism Board, *What to see and do*, 2009 [online].

¹⁷ Botswana Pictures. *Visual Art*, 2009 [online].

2.8 Global Expo Botswana

Ďalšou aktivitou, vďaka ktorej môžeme vidieť rozvoj Botswany a zväčšujúcu sa otvorenosť svetu je Global Expo Botswana, prvá business-to-business výstava v krajine. Je organizovaná a spravovaná organizáciou Botswana Export Development and Investment Authority (BEDIA). Minulý rok sa konala už štvrtý krát, v dňoch 4. – 7. novembra 2009 v Botswanskom konferenčnom a výstavnom centre, pričom témou bolo "Uvoľnenie príležitostí v aktuálnej globálnej recesii".¹⁸ Primárnym cieľom tejto výstavy je:

- Prilákať priame zahraničné investície
- Podpora možností spoločného podnikania medzi občanmi a zahraničnými investormi
- Stimulovať kultúru podnikania na miestnej úrovni
- Podporovať vývoz miestnej produkcie
- Podpora prístupu medzinárodných subjektov na Botswanský trh

Global Expo Botswana ponúka viacero pozitív pre vystavovateľov, a to možnosti networkingu pomocou investičného fóra, workshopov, a stretnutí kupujúcich a predávajúcich. Ďalšou výhodou sú bezplatné pozvánky pre klientov a potenciálnych klientov a organizátormi vykonávaná marketingová a reklamná kampaň po celom svete.

Výstava ponúka okrem iného aj prístup k potenciálnym veľmi zaujímavým trhom, a to prístup k trhu SACU s približne 50 miliónmi obyvateľov a potenciálny prístup k trhu SADC s približne 200 miliónmi obyvateľov. Spolupráca usporiadateľov Global Expo Botswana, BEDIA a národná podpora investícií a obchodu organizácii tvoria dobré podmienky v sieti s partnerskými agentúrami a ďalšími miestnymi a medzinárodnými subjektmi pre realizáciu cieľov výstavy. Ďalšia Global Expo Botswana sa bude konať od 17. do 20. novembra 2010.

¹⁸ Botswana International Financial Services Centre, *Global Expo Botswana 2009* [online].

2.9 Ekonomická a obchodná spolupráca s Českou Republikou¹⁹

Obchodná dohoda medzi vládou ČSSR a Botswanskou vládou, podpísaná v roku 1985, upravovala v minulosti obchodne-politický režim vo vzájomných vzťahoch. Po tom, čo Česká Republika vstúpila do Európskej Únie, prevzala jednotnú obchodnú politiku EU a z tohto dôvodu tiež vstúpila do Dohody z Cotonu, ktorá sa uplatňuje v obchodne-politických vzťahoch medzi Botswanou a EU.

Tabuľka: Bilancia vzájomnej obchodnej výmeny (v tis. USD)

	2003	2004	2005	2006	2007
Vývoz	3	19	3	17	428
Dovoz	611	1 810	18	5	5
Saldo	-608	-1 791	-15	12	423

Zdroj: štatistiky Ministerstva priemyslu a obchodu ČR

Vzájomný obchod je z pohľadu oboch strán zanedbateľný a pohyboval se väčšinou v státisícoch USD v dovoze do ČR, pričom do roku 2004 neustále stúpал a prekročil 1,8 mil. USD. Následne na to ale zaznamenal prudký pokles. V roku 2007 vzrástol vývoz v porovnaní s predošlými rokmi.

¹⁹ Ministerstvo zahraničných vecí ČR. *Botswana, Spolupráce s Českou Republikou*, 2010 [online].

Tabuľka: Komoditná štruktúra českého zahraničného obchodu s Botswanou (r. 2007)

	Názov	Vývoz v tis. USD	Dovoz v tis. USD
	Stroje a dopravné prostriedky	185	0
	Rôzne výrobky	65	5
Celkom		250	5

Zdroj: štatistiky Ministerstva priemyslu a obchodu ČR

Čo sa týka potenciálneho exportu do Botswany, ekologické zariadenia na čistenie odpadových vôd a úpravu vody je možno v dôsledku značného nedostatku vody a nutnosti šetrnosti s ňou považovať za obchodne perspektívne. Ďalej by to mohli byť strojárenské výrobky, predovšetkým pre ťažebný priemysel. Botswanská strana zase môže ponúknuť spoluprácu v oblasti spracovania koží a výrobu skla.

2.10 Perspektívy do budúcnosti

Botswana zaznamenáva úspešný ekonomický rast, ten je ale zatienený aj ďalšími faktormi. Vyskytuje sa tu totiž vysoká nerovnosť medzi obyvateľmi krajiny a je tu zároveň nízky stupeň ľudského rozvoja, situáciu sťažuje aj pandémia HIV. Silný hospodársky rast krajiny je z veľkej časti založený na nerastnom bohatstve. Vzhľadom na možnosť vyčerpania diamantových zásob sa pred Botswanou vyskytuje neľahká úloha, a to diverzifikácia ekonomiky. Avšak stratégia tejto diverzifikácie je ohrozená energetickou krízou. Je možné, že Botswana stratí viac ako 70 percent súčasných dodávok elektrickej energie, ak Juhoafrická republika, taktiež sužovaná nedostatkom energie, zastaví vývoz energie do Botswany do roku 2013.²⁰ Preto sa energetická bezpečnosť stala naliehavou prioritou krajiny. V kombinácii so znížením obchodu s diamantmi v dôsledku svetovej finančnej krízy sa udržateľnosť úspešného rozvoja Botswany stala vážne ohrozenou.

²⁰ The World Bank, *Results Profile: Botswana Growth Strategy*, 2010 [online].

2.10.1 *Prístup*

Podpora Botswany od IBRD je zameraná na obmedzenie vplyvov súčasnej regionálnej krízy, ako aj celosvetovej finančnej krízy. Ďalej sa zameriava na zlepšenie výkonnosti a účinnosti reakcií na pandémiu AIDS. Botswana je jednou z prvých krajín v Afrike, ktorá sa snaží dospieť k riešeniu kľúčových vývojových otázok akými sú HIV/AIDS a efektivita a konkurencieschopnosť verejného sektoru. IBRD podporuje tri hlavné vládne priority; zdravotníctvo, infraštruktúru a energetiku. Táto podpora sa uskutočňuje vďaka trom hlavným projektom: Projekt podpory prevencie HIV/AIDS v Botswane (50 mil. USD), Projekt integrovanej infraštruktúry (186 mil. USD) a Projekt Morupule B na výrobu a prevod elektriny (379 mil. USD vo finančnom balíku).

Financovanie zo zahraničia taktiež pomáha pripravovať v Botswane veľkú nízkouhlíkovú stratégiu rastu, zlepšenie manažérskych zručností v energetickom sektore a zriadenie nového nezávislého regulátora elektrickej energie. Projekt pre prevenciu HIV/AIDS bol navrhnutý tak, aby vyplňoval medzery v strategických riešeniach vlády a stimuloval zavedenie nového národného plánu na posilnenie prevencie.

2.10.2 *Výsledky*

Čiastočné úverové záruky boli zriadené od IBRD v rámci projektu Morupule na komerčnú pôžičku na 825 miliónov dolárov s predĺžením splatnosti z 15 na 20 rokov. Týmto sa znížia konzumné sadzby o 0,5 amerických centov na kilowatthodinu. Ďalej je podporované urýchlenie vývoja alternatív nízkouhlíkovej energie, ako napríklad vývoj metánu uhoľného lôžka a obnoviteľných zdrojov energie, vrátane slnečnej energie.

IBRD prispieva taktiež k zvýšeniu účinnosti programu boja proti HIV / AIDS a teda, že globálne a regionálne skúsenosti budú umožňovať prechod od "núdzových" odpovedí na širšie, viac strategické a hlbšie prístupy. IBRD sa tiež podarilo využiť podporu vo výške 20 mil. USD od Európskej komisie pri uplatnení inovačnej štruktúry zameranej na výsledky k zlepšeniu výkonu Štátnej koordinačnej agentúry pre AIDS medzi inými cieľmi. Tento nástroj sa spolieha na darcovské zdroje, ktoré znížia náklady pomocou pôžičiek IBRD zameraných na prioritné aktivity zdravotníctva. Uvoľňovanie finančných darcovských prostriedkov je závislé na plnení projektov, meraných v danom časovom rámci spoločne dohodnutými ukazateľmi.

2.10.3 *Do budúcnosti*

Angažovanosť bánk v snahe o dlhodobé reformy zamerané na zvýšenie efektívnosti verejných výdavkov a zlepšenie poskytovaných služieb stále rastie. Prieskum verejných výdavkov je takmer kompletný, s naväzujúcimi prácami pre plánovanú reformu rozpočtového postupu. Technická pomoc založená na princípe poplatkov na vykonávanie ďalekosiahlych reforiem v oblasti vodného hospodárstva taktiež výrazne pokročia, a aj banky pomáhajú pokrokovej politike práce v poľnohospodárstve a v oblasti klimatických nestabilit.

3 Sociálne-kultúrne prostredie

Populácia v Botswane sa skladá z ľudí z približne dvadsiatich rôznych kmeňov. Niektoré pochádzajú z okolitých krajín, to znamená z Juhoafrickej Republiky, zo Zimbabwe, Zambie, Angoly a Namíbie. Avšak väčšina z nich sú pôvodne ľudia Tswana. Ľudia pôvodu Tswana a aj občania tejto krajiny sú nazývaní taktiež Batswana alebo Motswana. Ich reč sa nazýva Setswana, a toto slovo je tiež užívané pre opis spôsobu života. Ľudia Tswana sú rozdelení do ôsmich hlavných skupín. Sú tam aj malé menšiny ako Kalanga, Basarwa, Kgalagadi a ďalšie. a úradným jazykom je angličtina.²¹ Viac ako 60 % populácie vyznáva kresťanstvo a približne 10% populácie sa drží tradičných zvykov.²² Belosi tvoria približne 3 % populácie.

3.1 HIV, dopady a riešenia

HIV a AIDS má na Botswanu ničivý efekt. Očakávaná dĺžka života klesla zo 65 rokov v rokoch 1990-1995 na menej ako 40 rokov v rokoch 2000-2005, čo je o 25 rokov menej, než by tomu bolo bez AIDS. Straty dospelých v produktívnych rokoch majú vážne ekonomické dôsledky, s rodinami smerujúcimi k chudobe kôli nákladom na HIV a AIDS, zdravotnú starostlivosť a na pohreby a kôli strate príjmov. Taktiež je tým ovplyvnený ekonomický výkon krajiny, stratou pracovníkov a ich zručností, poľnohospodárstvo a ťažobný priemysel patria medzi najviac postihnuté oblasti. V roku 2007 žilo s HIV približne 300 000 ľudí, čo znamená takmer každý štvrtý dospelý.²³ Vzhľadom na to, že Botswana má menej ako dva milióny obyvateľov, dosiahla epidémia znepokojujúcich rozmerov. V krajine sa odhaduje 23,9% dospelých nakazených vírusom HIV, čo je vo svete po Swazijsku druhé najväčšie číslo.

Strata dospelých kôli AIDS má veľký vplyv taktiež na deti v Botswane. Odhadom 95.000 detí prišlo kôli epidémii o minimálne jedného rodiča. Je veľmi dôležité, aby mali aj tieto deti prístup ku vzdelaniu, ale v rodinách už oslabených AIDS je to veľmi problematické. Tieto deti sa totiž veľakrát starajú o chorých príbuzných alebo svojich súrodencov.

²¹ Infoplease, *Encyclopedia – Botswana, Land and People*, 2005

²² Sydenham, Shirley & Thomas, Ron; *Botswana*, 2007 [online].

²³ Averting HIV and AIDS. *HIV and AIDS in Botswana*, 2010 [online].

Ako odpoveď na tieto mimoriadne udalosti sa Botswana stala prvou africkou krajinou, ktorá sa zamerala na poskytovanie antiretrovirálnych liekov pre všetkých občanov, ktorí ich potrebujú. Úspech tohto liečebného programu urobil Botswanu pre ostatné africké krajiny príkladom, ktorý by mali nasledovať. Napriek univerzálnemu prístupu k liečbe ale krajina stále kôli AIDS veľmi trpí. Ak chce Botswana niekedy epidémiu poraziť, musí nájsť spôsob, ako zastaviť šírenie HIV.

3.2 Kultúra a zvyky

Populácia v Botswane prešla dlhým kultúrnym vývojom. Celé stáročia, ako sa ľudia z rôznych kmeňov spájali, zdieľali aj mnohé svoje zvyky. Dnes všetky tieto odlišné zvyky, názory a umelecké sklony, ako aj vplyvy od neafrických miest pomáhajú vytvárať celkovú kultúru Botswany.

3.2.1 Pracovné návyky

Historicky prebiehalo rozdelenie práce tak, že muži boli zodpovední za starostlivosť o stáda a živili sa najmä mliekom a mäsom, zatiaľ čo ženy boli ponechané zbierať a jesť divokorastúce ovocie a zeleninu. „Naša úcta k mäsu je tak vysoká, že lovca umiestňujeme do stredu systému postupov a zachovania, ktorý reguluje naše malé spoločnosti – v ktorých sú všetci muži lovcami. Muž je definovaný podľa svojho lovu. Chlap, ktorý neloví, zostane dieťaťom a nemôže sa oženiť, lebo ako môže očakávať, že si zoberie ženu, ak nemôže priniesť domov mäso pre svoju rodinu a svokrovcov. Kde zoženie kože, ktorými ošatí svoju manželku a deti?“²⁴

V dnešnej dobe tvorí základ väčšiny Botswanských jedál kaša z prosa a ciroku, aj keď tieto suroviny sú vďaka importu kukurice rýchlo nahradzované. Ľudia v odľahlých oblastiach dopĺňajú svoju stravu s moramo, čo sú obrovské podzemné hľuzy, a jedlými hubami známymi ako hľuzovky kalahari. Taktiež sa dajú vidieť jedlá zahrnujúce červa mopane, čo je húsenicoidná larva, ktorá môže byť varená v horúcom popole, slanej vode alebo sušená a vyprážaná. K tradičným nápojom patrí palmové víno, ilegálny extrémne silný alkoholický nápoj a kgadi vyrobené z hnedého cukru alebo húb. K legálnym domácim pivám patrí bojalwa, lacná pivo z naklíčeného ciroku.

²⁴ Quani Xiite: *Blog San Culture in Botswana*, 2006 [online].

3.2.2 *Bývanie*

Väčšina ľudí žije na východe, a to z toho dôvodu, že pozdĺž východnej strany krajiny vedie železnica. V tejto oblasti sa vyskytujú mestá a obce s modernými domami, obchodmi a školami. Veľa ľudí má nábytok v západnom štýle, aj keď mnohí ešte stále používajú na spanie rohože. Tam, kde nie je elektrina, je osvetlenie často zabezpečované petrolejovou lampou. Niekedy sú rádiá a televízie poháňané autobatériami.

Na dedinách žijú ľudia v tradičných zoskupeniach, zložených z dvoch alebo troch malých chatrčí. Jedná sa o valcovité chatrče s ílovitými stenami a strechami z trávy v tvare kužeľa. Sú situované okolo ohniska a obklopené hlinenými múrmi. V dedinách je väčšina varenia vykonávaná na otvorenom ohni z dreva. Niektoré domy sú vyrábané v novšom štýle, a majú námestie s kovovou strechou. Na severozápade sú domy často vyrobené z tŕstia.²⁵

3.2.3 *Vývin postavenia žien*

Od získania nezávislosti v roku 1966 sa postavenie žien v Botswane neustále zlepšuje; percento žien medzi študentami, učiteľmi a administratívnymi pracovníkmi sa zvyšuje, aj keď pomalým tempom. Ženy si tiež uvedomujú, že ich vplyv na rozvíjajúcu sa krajinu je tak ako u mužov dôležitý, môžu dosiahnuť vysokého vzdelania a zastávať pracovné pozície, ktoré zastávajú muži. Pred dosiahnutím nezávislosti boli niektoré zamestnania záležitosťou mužov. Teraz je ale tento typ pracovnej diskriminácie odstránený a ľudia sú zamestnávaní na základe svojich kvalifikácií, bez ohľadu na ich pohlavie. Ženy v Botswane dnes tiež pracujú ako štatističky, doktorky, policajné úradníčky, učiteľky, atď. Predtým zastávali tieto pozície muži. Niektoré ženy dosiahli najvyššie pozície, a kariéristky sú v spoločnosti akceptované a navonok im nieje preukazované nepriateľstvo. Taktiež organizujú dobrovoľnícke organizácie, Botswanské zastupiteľstvo žien (Botswana Council of Woman) je najznámejšia, ďalej existuje Botswanská asociácia vzdelávania dospelých, Botswanská asociácia pre utečencov, atď. Botswanské zastupiteľstvo žien je svojpomocná organizácia zameraná na zmenu na najzákladnejšej úrovni, a to v domácom prostredí. Snaží sa zlepšovať domáci štandard

²⁵ Botswana Tourism Board. *Customs*, 2006, [online].

učením žien ako viesť domácnosť, starať sa o deti, vzdeláva o výžive a hygiene a propaguje gramotnosť.²⁶

Problémom sú v tejto oblasti slobodné matky. Migrácie z vidieka do miest tam prinášajú veľa neskúsených žien. Oslobodené od tradičných obmedzení často budujú krátkodobé vzťahy s mužmi a výsledkom je zvýšenie počtu nemanželských detí. Škôlky sú drahé, teda aspoň pre tieto chudobnejšie ženy, ktoré by tam chceli poslať svoje deti lebo chcú pracovať alebo pokračovať v štúdiách. Ženské kluby sa z tohto dôvodu ťažia organizovať škôlky s tréňovanými učiteľmi, ale stále ich ešte nieje dostatok.

3.2.4 *Hudba a tanec*

Hudba je aspektom Botswanskej kultúry, ktorý snád najúspešnejšie prežil nápor západných vplyvov. Tradičnú aj modernú hudbu mnohých etnických skupín z južnej a subsaharskej Afriky je počuť skoro všade kam idete - v obchodoch, nákupných strediskách, domoch, školách, v autách, vlakoch, taxíkoch aj baroch. Hudba, tanec a spev sú neoddeliteľnou súčasťou každodenných činností a súčasných obradov, ako sú svadby a pohreby.

Ľudia Batswana zakomponovali svoju tradičnú hudbu do kostolného spevu. Výsledkom je jedna z najviac pôsobivých a oduševnených hudieb na zemi. Existuje veľa cirkevných zborov, ako v mestských tak i vo vidieckych oblastiach. Deti sa učia tradičnú hudbu a tanec na základnej škole. Dokonca aj nástup na stredných školách sa niekedy začína spevom. Učitelia na pedagogických fakultách mávajú často svoje vlastné tanečné spolky, z ktorých niektoré vystupujú aj v zámorí. Pravidelne sa konajú tradičné tanečné školské súťaže, zvyčajne vo väčších mestách a dedinách, a mnoho škôl z celej krajiny sa ich zúčastňuje. Tieto školské skupiny tiež vystupujú pre verejnosť počas štátnych sviatkov - v dedinách, na radniciach a v komunitných centrách. Tanečníci, ktorí majú na sebe tradičné kroje z kože a perličkovú bižutériu, sa pohybujú s radosťou a energicky. Hudba je šťastná, nákazlivá a plná citu.²⁷

²⁶ Canadian Journal of African Studies, VI, ii, *Womens Life in Botswana* (1972), 357-358.

²⁷ Botswana Tourism Board. *Customs*, 2006 [online].

3.2.5 *Nakupovanie*

Pre kúpu sa odporúčajú výrobky z dreva, ručne vyrábané šperky, textilie a košíky. Obce Etsha a Shorobe oblasti Okavango Delta sú obzvlášť známe pre košíky typu Ngamiland. Moderné umenie pôvodných obyvateľov a šperky z pštrosích škrupín možno kúpiť v D'Kar, 40 km severne od Ghanzi. Taktiež sa tu vyskytujú príležitostné výstavy v Národnom múzeu v Gaborone. Predajná doba je v obchodoch od podnelka do piatku, v čase od 8:00 do 18:00 a v sobotu od 8:30 do 13:00.

3.2.6 *Oblečenie*

Je pomerne bežné vidieť Batswana ľudí nosiť oblečenie v západnom štýle, aj keď ľudia tu používajú rôzne typy oblečenia. Chudobnejší ľudia majú väčšiu tendenciu nosiť tradičnejšie oblečenie, štýl obliekania ale závisí samozrejme aj od veku. Návštevníkom sa odporúčajú voľné, prírodné a vodeodolné látky a teplejšie oblečenie prispôbené ročnému obdobiu a oblasti kde sa nachádzate.

3.2.7 *Literatúra, remeslá a umenie*

Všetko, čo prežilo zo starovekých mýtov a pochvalnej poézie pôvodných obyvateľov, bolo predávané ďalej ústne a len nedávno prepísané. Najslávnejším autorom modernej botswanskej literatúry je afričan Bessie Emery Head, narodený na juhu, ktorý sa usadil v Serowe a opisoval tvrdosť a krásu vidieckeho života. Pôvodní umelci krajiny boli remeselníci, ktorí integrovali vlastné pocity do praktického náčinia ako napríklad do nástrojov, keramiky a textílií. Známe sú taktiež originálne botswanské koše, majúce motívy s asociatívnymi menami ako Žirafie Slzy, Cesta Urine Býka a Čelo Zebry.

V severnej časti Botswany sú ženy známe pre ich zručnosť pri výrobe košíkov z palmy mokola a miestnom farbení, obzvlášť v obciach Etsha a Gumare. Koše sú všeobecne vyrábané v troch druhoch, veľké koše s viečkami určené na skladovanie, veľké otvorené koše pre prepravu predmetov na hlave alebo na triedenie vymláteného obilia a menšie pre triedenie roztlčeného obilia. Vyhotovenie týchto košov sa neustále vylepšuje vďaka využitiu farby a lepším návrhom, lebo sa stále viac vyrábajú pre účely obchodovania s nimi. Medzi iné pozoruhodné umelecké komunity patrí hrnčiarstvo

Thamaga a tkáči Odi, z čoho obe skupiny sa nachádzajú v juhovýchodnej časti Botswany.²⁸

Najstaršie obrazy z Botswany znázorňujú lov, zvieratá a ľudské postavy, a boli vykonané ľuďmi Khoisan označovanými "Bushman", v oblasti púšte Kalahari. Bolo zistené, že tieto maľby sú viac ako dvadsaťtisíc rokov staré. Okrem tradičných umení tu existuje viacero veľmi talentovaných umelcov, ktorí používajú na sebavyjadrenie moderné prostriedky umenia. Vyskytujú sa tu viaceré galérie, ktoré vystavujú obrazy a sochy. Niektoré kusy sú inšpirované nádherou krajinou a iné ľuďmi samotnými.

3.2.8 *Viera*

Včasné domorodé náboženstvo boli primárne kulty, pričom najvyššia bytosť a tvorca bola známa ako Modimo. Náboženské obrady zahŕňali bogwera a bojale (mužská a ženské zasväcovacie obrady) a gofethla Pula alebo rituály privolávajúce dážď. Dnes je najviac prevládajúcou vierou kresťanstvo, vyznáva ho viac ako 60% populácie. Do Botswany bolo prinesené v polovici 19. storočia Davidom Livingstoneom, ktorý konvertoval Kgosiho Secheleho I, vedúceho Bakwena. Hlavné cirkvy v krajine sú nasledovné: rímskokatolícka, anglikánska, zion, lutheránska a kresťanská cirkev metodistická.

3.2.9 *Zvyky a hodnoty*

Je to vo veľkej miere kultúra ľudí Batswana, ktorá dominovala ostatným menšinovým skupinám. To je zrejmé najmä so zreteľom na vlastníctvo dobytku. Dobytok, tradičný zdroj bohatstva a postavenia u Tswana ľudí, je teraz požadovaný väčšinou, ak nie všetkými skupinami ľudí v Botswane. Ale táto výmena kultúrnych hodnôt nebola jednostranným aktom: menšinové skupiny taktiež ovplyvnili a prispeli k dominantnej kultúre mnohými spôsobmi - napríklad v Ngamiland bola metóda rybolovu Baye naopak prebretá výraznou Batswanou.

Nočný život: Väčšina ľudí vstáva skoro ráno, a dokonca ani v hlavnom meste Gaborone nieje nočný život veľmi rozšírený. Je obmedzený na niekoľko barov a reštaurácií, kín a kultúrne centrum, kde sa realizujú divadelné predstavenia. V niektorých baroch sa

²⁸ Botswana Pictures. *Visual Art*, 2009 [online].

vyskytuje cez víkendy živá hudba. Napriek svojmu stálemu cestovnému ruchu je mesto Maun dokonca ešte ospalejšie, len s hŕstkou reštaurácií, malým kinom a pár miestami, kde čapujú pivo.²⁹

3.2.10 *Dary*

Žiadanie a darovanie darov sa v Botswane výrazne líši od západných kultúr. Môžeme to vidieť už na bežných situáciách na uliciach, keď deti hovoria dospelým: „Daj mi peniaze!“, „Daj mi chlieb!“, a podobne. Veľa turistov z Ameriky a Európy to otravuje, lebo v tom vidia odraz medzinárodnej ekonómie rozvojovej pomoci. Pôžičky, projekty a dary prichádzajúce zo Spojených Štátov a Európy sú indikátormi, ktoré poukazujú na status krajiny tretieho sveta, tak ako žobranie detí poukazuje na ich chudobu. Ale u ľudí z Botswany nemožno tak úplne spájať žiadanie o veci s chudobou alebo závislosťou, aj keď by sa o tom dalo veľa uvažovať. Tu totižto v mnohých spoločenských udalostiach nieje žiadosť o peniaze, jedlo alebo oblečenie považovaná za zahanbujúcu alebo neprístojnú. V skutočnosti to môže v dobrom zmysle zdôrazňovať sociálne aspekty nezávislosti a slobodného rozhodovania, ako zo strany pýtajúceho sa, tak aj darcu.³⁰

Pre Európanov je často ponižujúce, keď si musia od svojich spoločníkov pýtať peniaze alebo ďalšie veci, keď si ich zabudli. V Botswanskej kultúre je to nielen prípustné, ale aj očakávané. A keď sa jedná o platbu za priateľa, u nás často hovoríme: „Požičaj mi prosím peniaze, vrátim ti to zajtra“. V Botswane je ale normálne vravieť: „Daj mi peniaze.“, alebo „Zaplať za mňa“. Toto tvorí veľký rozdiel. Výsledkom je, že ľudia na ulici od seba neustále niečo žiadajú, ako od bohatých tak aj od chudobných. Niektoré žiadosti očakávajú svoje naplnenie, ako napríklad poskytnutie jedla u niekoho doma. Taktiež požiadavka na odvoz autom je väčšinou splnená. Ale veľa z nich možno obísť živým konverzačným vtipkovaním, pričom požadovaný objekt označíme za nám prináležajúci, že je to napríklad dar od drahej osoby. Taktiež môže žiadaná osoba vyhlásiť, že objekt jednoducho nieje v danom momente dostupný. Nemalo by sa ale nikdy tvrdiť, že danú vec nevlastní, ako napríklad: „Nemám žiadne peniaze.“

²⁹ World Travel Guide, *Botswana Entertainment*, 2010, [online].

³⁰ Soliciting Gifts and Negotiating Agency: The Spirit of Asking in Botswana, Deborah Durham, *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 1, No. 1 (Mar., 1995)

Forma tvrdení, že objekt je v danom čase nedostupný, ale nikdy nieje urobený úplne nedostupným, je dôležitá pri chápaní transakcií a konverzácií, ktoré vznikajú v rozvíjajúcich sa vzťahoch. Na záver môže byť žiadosť aj splnená, ale to sa stáva len zriedka. V každodennom stretávaní je konverzácia veľmi hravá, plná nepravého rozhorčenia, jasne falošných výhovoriek a prehnaných nárokov na potrebu.

Ak je nakoniec nejaký dar darovaný, zjavne sa neočakáva nič dané na výmenu, a niekedy ani nepokračuje sociálny vzťah zúčastnených osôb. To znamená, že tieto výmeny sa často odohrávajú medzi náhodnými známosťami nadviazanými v danom momente. Aj pri kupovaní nápojov v podnikoch sa tu vyskytuje rozdiel so západnými kultúrami. Nekupujú sa „rundy“ s tým, že by sa ľudia striedali a vedeli koľko kto kúpil. V Botswane je veľmi možné, že niekto zaplatí menej a niekto viac, a pri odchode z podniku nikto neočakáva splatenie vzniknutého dlhu.

Taktiež tu nefunguje ako v Európe, že keď niekto niekomu urobí láskavosť, aby za to niečo čakal. Je bežnejšie, že každá žiadosť a každá darovaná vec vystupuje jednotlivo. Žiadosť nevyslovujú len jednotlivci, ale môže zahŕňať aj komunitu, domácnosť, spoločnosť alebo dedinský úrad. Tým na seba tieto jednotky berú znaky slobodného rozhodovania a nezávislosti, potvrdené rozpoznaním sily žiadať a odmietnuť.

3.2.11 *Zbierky*

V bežnom živote sa v Botswane vyskytuje aj veľa žiadostí o rôzne príspevky, alebo dokonca o pomoc pri zbierkach. Dôvody zbierok sú rôznorodé, napríklad zveľaďovanie okolia, oslava otvorenia nového obchodu, podpora komisie pre boj proti kriminalite v susedstve, kúpa svadobného daru pre vysokých predstaviteľov, stavba sochy prezidenta atď. Žiadosti zahŕňujú kúsky papiera s oficiálnou pečiatkou, kam všetci prispievatelia zapíšu svoje meno a tieto sú potom zozbierané spolu s peniazmi. Tieto príspevky ale nikdy niesú silne vynucované, príspevku sa dá vyhnúť tvrdením, že namáte žiadne drobné peniaze. Aj keď ľudia väčšinou na zbierky v očakávaných malých čiastkách prispievajú a častejšie to neboli bohatí ľudia, ale tí, ktorých živobytie závisí na dobrosrdečnosti svojich pracujúcich detí alebo súrodencov.

3.3 Ovpływienie západnými kultúrami

V posledných rokoch došlo k predstaveniu západnej kultúry v podobe západného podnikania, techniky, spotrebného tovaru, cestovného ruchu a médií. Je to tak trochu okľuka, ktorou sa toto všetko dostáva do Botswany. Juhoafrická Republika, veľmi ovplyvnená Amerikou, Európou a Japonskom, získava najnovšie výrobky a médiálne produkty z týchto krajín prvá. Botswana naopak dováža takmer všetky komodity z Juhoafrickej Republiky. Krajina si môže dovoliť kupovať tovar zo zahraničia, ale osobné bohatstvo v takom meradle, aké existuje pre pár elít, je novým fenoménom.

Najviac bol západnou kultúrou a zmodernňovaním ovplyvnený život v mestských oblastiach. Vo vidieckych oblastiach pretrváva veľa tradícií a spôsob života sa líši región od regiónu. Niektoré zjavnejšie fyzické aspekty rozličných kultúr zmizli (napr. tradičný odev, umenie a remeslá, väčšina rituálnych obradov a niektoré nástroje a riad). Iné zostali významné, ako napríklad vlastníctvo dobytky, hudba, tanec a rady tradičných liečiteľov. Zmeny, ktoré prišli tak rýchlo do Botswany, majú svoje výhody a nevýhody. Zlepšujú sa zdravotnícke a vzdelávacie zariadenia, a zvýšením prosperity došlo u niektorých k zlepšeniu životnej úrovne. Avšak, podobne ako aj v iných častiach sveta sa tu vyskytuje stále sa zväčšujúca priepasť medzi chudobnými a bohatými.

4 Zvyklosti pri obchodných jednaniach

4.1 Formy jednaní

Obchodné jednanie je v Botswane značne odlišné od európskych zvykov, ale vďaka národnostnému a ekonomickému prepojeniu ho možno prirovnať k obchodnému prostrediu Juhoafrickej Republiky. V Botswane je veľa belochov pôvodom z Juhoafrickej Republiky a na druhej strane, väčšina obyvateľov Juhoafrickej Severozápadnej provincie, ktorá hraničí s Botswanou, sú ľudia Tswana. Taktiež právne systémy oboch krajín sú veľmi podobné. Bezpečnostná situácia by tu mala byť o niečo lepšia ako v JAR, ale tiež je treba dbať na zvýšenú ostražitosť, je odporúčané napríklad nechávať si väčšie čiastky peňazí a dokumenty v bezpečnostných schránkach v hoteloch.³¹ Korupcia je tu o niečo nižšia než v ostatných afrických krajinách, a vláda sa venuje jej ďalšiemu odstraňovaniu.

4.1.1 *Priebeh jednania*

Počiatkové stretnutia sú často, ale nie vždy, využívané na budovanie vzťahu. Väčšina stretnutí sa začína krátkym rozhovorom, ale rýchlo sa prechádza k obchodným záležitostiam. Prídite pripravení a pokiaľ sa dá, pošlite vopred agendu, aby mali vaši obchodní partneri predstavu, o čom chcete jednať. Treba však vedieť, že programy jednaní niesú v Botswane považované za nepružné. Ľudia odbočujú od predmetov diskusií a následne sa k nim kruhovým spôsobom vracajú. Ak robíte prezentáciu, urobte ju precízne. Rozhodnutia sú prijímané na základe faktov a čísiel a nie na základe intuície alebo niečoho neurčitého. Svoj obchodný prípad prezentujte s pripravenými štatistikami a prípadovými štúdiami, zahrnujúcimi tabuľky a grafy.

4.1.2 *Rola rasizmu*

V Botswane dlho existovala určitá miera rasizmu z dôvodu spolužitia dvoch rozdielnych kultúr. Toto sa ale systematicky odstraňuje a otvárajú sa nové možnosti pre jednanie a obchodovanie s inými kultúrami. Na to, aby sa podnikateľský svet stal celkovo viac multikultúrnym, je treba, aby sa ľudia stali citlivejšími voči potrebám, zvykom, hodnotovým rebríčkom a životným štýlom ostatných kultúr. Prístup z koloniálnych časov sa vďaka tomuto procesu drasticky zmenil. Vyskytuje sa tu však ešte stále veľa situácií, kde prichádza k nedorozumeniam z dôvodu kultúrnych odlišností.

³¹ Kwintessential Ltd. *Doing Business*, 2009 [online].

4.1.3 *Vnímanie času*

Existuje tu odlišné vnímanie času než v európskom chápaní. Často sa používa výraz „africký čas“, keď sa hovorí o každodenných udalostiach, a to v tom zmysle, že jednotlivci tu v porovnaní so západnými kultúrami menej dbajú na termíny a časy stretávok. Z vyjednávania s družstvami sa prišlo k zisteniam, že vyjednávatelia si musia zvyknúť na veľké oneskorenia. Taktiež môžu byť zatiahnutí do tiahlych diskusií o triviálnych otázkach z dôvodu menšej naliehavosti predmetu na strane afrických pracovníkov. Vyjednávatelia by sa mali vyzbrojiť trpezlivosťou, keď sa bude jednať s ľuďmi s potenciálne iným vnímaním času.

Taktiež je známe, že niektoré skupiny v Botswane majú oveľa kratší časový rámec než ostatné. Majú tendenciu premýšľať len niekoľko dní alebo týždňov dopredu, zatiaľ čo ľudia žijúci napríklad v Európe majú oveľa dlhšiu časovú hranicu, a nemajú problém plánovať dokonca niekoľko rokov dopredu. Toto správanie môže byť ale u jednotlivcov ovplyvnené rôznymi faktormi, napríklad tým, v akej sociálnej situácii sa daný človek nachádza. Je možné, že ľudia s nižším príjmom budú mať kratšiu perspektívu času než ľudia s vyšším príjmom.³²

4.1.4 *Komunikačné kanály*

Internet: Ľudia v Botswane si môžu zabezpečiť dial-up prístup na internet. Internetové spojenie je ale zatiaľ stále dosť pomalé a samozrejme, aby fungovalo musíte mať k dispozícii pevnú linku na vytáčanie z vášho počítača. V niektorých väčších mestách ako Gaborone a Francistown sú taktiež dostupné internetové kaviarne. Na to, aby ste v nich mohli internetové spojenie určitú dobu využívať sa musí zaplatiť poplatok. V Botswane existuje aj informačná služba pre internet, predtým než príde niekto zo zahraničia sa u nich môže informovať ohľadne konkrétnych potrebných informácií. Mimochodom, jedným z najlepších spôsobov ako komunikovať s ľuďmi je „instant messaging“ – istá forma rozhovoru cez internet, rýchlejšia ako e.mail. Funguje spoľahlivejšie, lebo e.mail a najmä webmail má tendenciu byť extrémne pomalý.³³

³² Manie Spoelstra, Wynand Pienaar, *Negotiation: Theories, Strategies and Skills*, Second Edition, 2008

³³ Destinations. *Botswana - Internet Access*, 2004 [online].

Telefónny systém: tento systém sa rozširuje s rastom mobilných telefónnych služieb a účasťou na regionálnom rozvoji. Systém je plne digitálny s optickými káblami spájajúcimi hlavné populačné centrá na východe krajiny. Počet spojení pomocou pevných liniek v posledných rokoch poklesol a teraz používa pevnú linku len okolo 8 ľudí zo 100. Mobilné telefóny vlastní približne 80 zo 100 ľudí. V typických domácnostiach prevažujú systémy s otvorenými káblami, mikrovlnnými striedavými rádiovými vlnami a pár s telefónnymi komunikačnými stanicami, služby mobilných telefónov rastú veľmi rýchlo. Kód krajiny pre medzinárodné hovory je 267, tieto hovory sú uskutočňované pomocou satelitu, prostredníctvom medzinárodnej priamej voľby.³⁴ Digitálne mikrovlnné rádiové spojenia smerujú do Namíbie, Zimbabwe, Zambie a Juhoafrickej republiky.

4.1.5 *Rozhodovanie*

Je zjavné, že v určitých oblastiach sa tu vyskytuje väčšia potreba konzultácií pri rozhodovaní sa. V niektorých skupinách pôvodných obyvateľov sa neučiní rozhodnutie, pokiaľ nebola konzultovaná celá „rozšírená rodina“. Proces rozhodovania potom zaberie viac času, ako by sme možno mohli očakávať. Tento princíp sa vyskytuje aj v obchodnom prostredí a veľmi kontrastuje americkému prístupu, ktorý sa vyznačuje viac centralizovaným a individuálnym tvorením rozhodnutí.

4.1.6 *Očný kontakt a dávanie predností*

Čo sa týka kontaktu očí, isté africké kultúry sa chovajú úplne odlišne od európskych a ázijských. Napríklad, niektoré skupiny sa úplne vyhýbajú očnému kontaktu pri individuálnom stretnutí s ľuďmi z iných kultúr. Sú totiž toho názoru, že priamy očný kontakt alebo priame pozeranie sa na spolujednateľa pri stretnutiach v blízkej interpersonálnej vzdialenosti je neslušné. Ľudia, ktorí toto nechápu, sa potom môžu domnievať, že osoba, ktorá sa vyhýba očnému kontaktu je nanajvýš podozrivá a nedá sa jej veriť, alebo klame, čo vôbec nemusí byť pravdou.³⁵

Čo je taktiež veľmi odlišné od Európanov je, že niektoré africké kultúry vnímajú ako slušné to, keď muž vkročí do miestnosti pred ženou alebo hosťom. Zjavne to pochádza z minulosti, keď muž vošiel do eventuálneho nebezpečenstva ako prvý, aby

³⁴ Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Botswana*, 2010, [online].

³⁵ SPOELSTRA H.I.J, PIENAAR W.D., *Negotiation: Theories, Strategies and Skills*, 2008

ochránil tých, čo ho nasledujú. Je dôležité vidieť skryté dôvody takéhoto správania, aby sa predišlo zbytočným nedorozumeniam a problémom.

4.1.7 *Pozdravy a zdruvenie*

Pozdravenie spôsobom potrasenia rukou sa v Botswane medzi ľuďmi líši. Isté skupiny preferujú silnejší stisk, zatiaľ čo inde sa tento zvyk vyskytuje skôr v jemnejšej podobe. V poslednej dobe sa v niektorých mestských oblastiach uchytil zvyk, že sa obchodní partneri privítajú troma po sebe nasledujúcimi opakujúcimi sa potraseniami ruky. Dotyk rúk sa tým pádom značne predĺži. Pre podaktorých môže byť zvláštne držať tak dlho niekoho ruku, ktorá má ešte k tomu jemný stisk. Niektoré skupiny považujú toto za slušné, lebo to považujú za znak empatie a neagresivity.

4.1.8 *Termíny rokování a sviatky*

Stretnutia by mali byť organizované pomocou bežných komunikačných prostriedkov. Je často veľmi ťažké naplánovať si schôdzky v čase od polovice decembra do polovice januára, alebo počas dvoch týždňov v období Veľkej noci. Tieto dni sú časom hlavných dovolení a prázdnin.

Konkrétne dni sviatkov sú 1. január, kedy je oslavovaný tak ako u nás Nový Rok. Na Veľkú Noc sú sviatočné dni Veľký Piatok, okolo 6. apríla, ale to je pohyblivé. Potom nasleduje Veľkonočný Pondelok, ktorý sa pohybuje okolo 9. apríla. 1. mája je oslavovaný Deň Práce, a neskôr v máji, okolo 25. mája, prichádza Deň Nanabavzatia. Čo sa viac líši od európskych kultúr, je 1. jún, sviatočný deň Sira Seretse Khamy, prvého botswanského prezidenta. 21. júna nasleduje prezidentský deň. Štátny sviatok, deň Botswany, sa oslavuje 30. septembra. Na konci kalendárneho roka existuje sviatok vianočný, oslavovaný 25. decembra a 26. decembra sa oslavuje tzv. „Boxing Day“.³⁶

³⁶ BusinessInfo. *Botswana: Základní informace o teritoriu*, 2010 [online].

4.2 Etiketa obchodného jednaní

4.2.1 *Oblečenie, dochvil'nosť a formálnosť*

Pracovné štýly a tempo práce sa líšia medzi pracoviskami, ale je dôležité byť čistý a dochvil'ny. Vo všeobecnosti platí, že muži a ženy Batswana sa na pracovisku obliekajú počas všetkých ročných období konzervatívne. Šaty môžu byť ale odlišné v závislosti na organizácii kde človek pracuje; niektoré pracoviská sú menej formálne a do práce možno nosiť džínsy. Kolegovia a vedúci sú často označovaní ako pán alebo pani (Mr. alebo Ms.), a priezviskom. Táto forma je pre oslovenie nadriadeného obvykle najvhodnejšia a mala by byť použitá, ak nebolo určené inak.

Pracovná doba sa medzi organizáciami líši. Napríklad, súkromné firmy ako banky a obchody majú povinnosť otvárať o ôsmej ráno a zatvárajú približne o piatej, zatiaľ čo vládne úrady sú otvorené od 7.30 až do 16.30. Žiadny nadčas nie je vládny úradníkom platený, okrem podporného personálu ako napr. vodičov. Väčšinou trvá pracovný deň od 7:30 do 4:30, ale niektoré pracovné dni môžu trvať dlhšie, keď sa jedná o nedokončenú prácu. Pracovný týždeň začína pondelkom a končí sa v piatok večer. Väčšina ľudí pracujúcich v kancelárskom prostredí nepracuje cez víkendy, okrem prípadov, keď sa očakávajú nadčasy. Presnosť a spoľahlivosť sú kolegami a nadriadenými vysoko oceňované.³⁷ Termíny sú spravidla stanovované s očakávaním, že budú splnené. Aj keď často sa vyskytuje určitý stupeň flexibility, a to najmä v začiatkoch spolupráce. Nie je nezvyčajné, že keď treba splniť dôležitý termín tak sa na pracovisku pracuje výrazne nadčas. Ak sa tak nestane, môže to byť brané ako negatívum.

4.2.2 *Preferované kvality manažéra*

Nadriadený je rešpektovaný spravidla vďaka svojej úrovni skúseností v obore alebo vďaka svojej práci, ale riadiace schopnosti a skúsenosti zabezpečujúce to, že jeho podriadení zo seba vydajú to najlepšie, sú tiež veľmi dôležité. Akademické a profesijné zručnosti poukazujú na schopnosti, ale ústretový šéf bude často dôveryhodnejší než ten, ktorý udržiava veľkú vzdialenosť medzi sebou a svojimi zamestnancami. Otvorenosť k nápadom je ďalšou kvalitou, ktorú by dobrý nadriadený mal mať.

³⁷ Centre for Intercultural Learning, *Cultural Information – Botswana*, 2009 [online].

Nadriadený, ktorý je zvlášť nezainteresovaný a vzdialený svojim podriadeným a ich nápadom, nemôže očakávať vysokú úroveň spolupráce. Ak sú zamestnanci vo všeobecnosti veľmi tichí ku svojmu nadriadenému, je to často preto, lebo tejto osobe málo dôverujú. Nadriadený, ktorý nieje rešpektovaný, o tom nieje upovedomený priamo, ale skôr o tom budú zamestnanci hovoriť medzi sebou. Ďalšími znakmi môže byť neprispôsobivosť a znížená morálka. Ak je manažér zo zahraničia, bude ho personál rešpektovať v závislosti na jeho správaní. Aj je príliš zaneprázdnený, personál sa ho bude báť, čo znamená, že nebude môcť očakávať vysoký stupeň spolupráce. Ak nadriadený spozoruje, že zamestnanci sa zdajú byť príliš zamestnaní, stále odchádzajú alebo v jeho prítomnosti spolu hovoria stíšeným hlasom, mal by vedieť, že je niečo nieje v poriadku. Nadriadený môže svojich asistentov alebo bližších kolegov požiadať o informácie o tom, čo si o ňom podriadení myslia. Avšak, personál mu nemusí povedať svoje pravé pocity, lebo sa budú báť, že by ho mohli uraziť.

4.2.3 *Rozhodovanie a hierarchia v organizáciách*

Proces rozhodovania závisí od druhu riadenia organizácie. Niektorí manažéri majú tendenciu byť neflexibilní, nechávať rozhodovacie právomoci na seba (typ manažmentu zhora nadol). Ale zvyčajne existujú pri rozhodovaní konzultácie medzi zamestnancami a zamestnávateľmi.

Myšlienky na pracovisku sú tvorené ako zamestnancami, tak aj zamestnávateľmi. Tieto myšlienky sú potom diskutované a následne je vykonané rozhodnutie. Rozhodnutie môže byť vykonané zo strany nadriadeného alebo vzhľadom na pravidlo väčšiny, ak organizácia prijatie rozhodnutia konzultuje so svojimi pracovníkmi. Toto rozhodnutie je uskutočnené tak, aby nezahŕňalo negatívne dopady na pracoviská. Pracovník alebo zamestnanec sa môže spýtať svojho nadriadeného na spätnú väzbu, ale mal by si byť vedomý, že niektoré otázky môžu nadriadeného uraziť. Ten si totiž môže myslieť, že personál spochybňuje jeho autoritu.

4.2.4 *Postavenie ženy na pracovisku*

V dávnych časoch sa od ženy očakávalo, že zostane doma a bude sa starať o deti a majetok rodiny. V týchto dňoch ale ženy tiež pracujú a zastávajú veľa vysokých pozícií. Niektorí spolupracovníci, najmä muži, si môžu myslieť, že by nemali byť vedení

ženou a to vedie k napätiu na pracovisku. Žena vo vedení, ktorá si myslí, že by to mohol byť problém s niektorými z jej zamestnancov, by to s nimi mala predom prediskutovať.

4.2.5 *Spoločenské triedy*

Všeobecne povedané, ak niekto vlastní majetok, dobytok, pôdu (farmu), auto, dom, atď., je v spoločnosti pokladaný za príslušníka vyššej triedy, aj keď nemá vysokú úroveň vzdelania. Niektorí ľudia majú tendenciu používať túto prestíž na využitie práce chudobných ľudí. Delenie do tried je významnejšie v mestách než na vidieku. Ak má nejaká osoba taký prístup, že sa domnieva, že je lepšia ako ostatní, potom bude mať problémy na pracovisku. Ak táto osoba nerešpektuje názory svojich kolegov z nižšej triedy, pravdepodobne nebude produktívna. Vzhľadom na to, že v Botswane existuje okolo 19 etnických skupín a ľudia Batswana považujú sami seba za jeden národ, bude problémom, ak človek nie je schopný pracovať s ľuďmi z iných kmeňov.

4.2.6 *Náboženstvo*

V Botswane existujú vrátane kresťanstva, islamu a hinduizmu aj iné náboženstvá. Pri prijímaní do zamestnania sa vyznanie neberie do úvahy a ak má osoba požadované zručnosti, bude do zamestnania prijatá. Akonáhle je osoba zamestnaná, očakáva sa, že táto osoba bude dodržiavať pravidlá na pracovisku, napríklad, že v prípade potreby bude musieť prísť do práce v deň, kedy by mala ísť do kostola.

4.2.7 *Budovanie vzťahov na pracovisku*

Ak ste na pracovisku noví, je veľmi dôležité mať osobný vzťah s kolegami, pretože vám pomôžu vyriešiť možné problémy s prácou a pri problémoch s ďalšími kolegami alebo šéfom. Tiež môžu byť vašimi učiteľmi. Spriatelíť sa môžete s niekým tým, že sa budete rozprávať o meste, alebo ho môžete požiadať, aby vám mesto ukázal. Rozvíjajte tento vzťah postupne.

Dobrý pracovný vzťah si môžete vytvoriť tým, že budete úprimní, takže daná osoba vám bude môcť dôverovať. Tiež ju môžete pozvať do svojho domu na kávu alebo na večeru, alebo ju pozvať na nejakú spoločenskú akciu. Je dobré vytvoriť osobný vzťah s klientom predtým, než sa dostanete k obchodu. V prípade, že získate jeho dôveru ako priateľ, bude vám veriť aj v otázkach podnikania. Môžete si vytvoriť tento vzťah rovnako

ako vaši kolegovia. Pohodlie pre svojho klienta vytvoríte tým, že mu ponúknete šálku čaju a nadviažete spojenie diskutovaním o bežných otázkach, ako je počasie.

4.2.8 *Uprednostňovanie a výsady*

Je možné, že kolegovia alebo zamestnanci budú očakávať špeciálne privilégia kôli vášmu osobnému vzťahu alebo priateľstvu. Daný človek môže očakávať, že bude napríklad prvým povýšeným ak ste jeho nadriadeným. Aby nedochádzalo k nedorozumeniam tohto druhu, povedzte mu, že postupujete podľa určitých predpisov a pravidiel. Napríklad, že osoba môže byť povýšená len v prípade, ak si to zaslúži. Takže priateľ by mal dokázať svojou tvrdou prácou, že je vhodný pre vyšší stupeň zodpovednosti. Podobne, známi by mohli očakávať, že budú povýšení, ak aj vás povýšili. Najlepšie je dať im vedieť, že budú povýšení len ľudia s určitými schopnosťami a že majú súťažiť s ostatnými počas pohovorov a splňať oficiálne požiadavky pre povýšenie. Vyhýbajte sa rodinkárstvu.

4.2.9 *Pozvánky*

To či sa posielajú pozvánky na určitú udalosť, závisí od situácie. V určitých situáciách sa pozvánky neposielajú, a v iných, formálnych alebo významnejších udalostiach, je pozvánka bežnou vecou. Aj keď, nie vždy keď človek dostane pozvánku, tak je povinný ju so sebou priniesť aby ho pustili na danú spoločenskú udalosť. Pri miestnych udalostiach sa očakáva, že prídu ľudia zo susedstva aj bez pozvánky. V menších mestách dokonca niekedy ani na svadbách a večierkoch pozvánky nefigurujú.

Príklad: Otvára sa nový obchod so zmiešaným tovarom, ktorý vlastní mladý manželský pár. Návštevníci si pozvánky nemusia so sebou priniesť, ale keď si ich neprinesú, je im vydaná ďalšia pozvánka. Taktiež je očakávaný finančný dar, ale tieto dary nie sú nijak kontrolované ani zaznamenávané. Pozvánky nie sú označené konkrétnymi menami, ani si nikto nezaznamenáva zúčastnených. Ukážka pozvánky z daného otvorenia je v prílohách.³⁸

³⁸ DURHAM, Deborah; *Soliciting Gifts and Negotiating Agency: The Spirit of Asking in Botswana*, The Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 1, No. 1 (Mar., 1995), pp. 111-128

Záver

Cesta k súčasnej podobe Botswany nebola jednoduchá, ale vďaka svojmu boju za nezávislosť dosiahla krajina demokraciu a od roku 1966 sa tu pri voľbe prezidenta konajú voľby. Botswana je jednou z najstabilnejších demokracií v Afrike, a to ponúka vhodné prostredie na ďalší rozvoj krajiny, ako hospodársky tak i kultúrny.

Rozmanitá prírodná a rastlinná ríša, ako aj ostatné prírodné krásy, sú veľkým lákadlom pre turistov. Cestovný ruch prináša do regiónu peniaze, rozvoj infraštruktúry a zlepšenie poskytovaných služieb. Ďalším dôležitým faktorom rozvoja sú veľké zásoby nerastného bohatstva. Botswana je jedným z vedúcich producentov vysokokvalitných diamantov, a obchod s nimi prináša do krajiny značné finančné prostriedky. Vďaka tomuto má krajina peniaze, ktoré môže investovať aj do iných oblastí, vďaka čomu bol zaznamenaný dlhodobý rast HDP, ktorý bol ale v roku 2009 spomalený v dôsledku globálnej finančnej krízy. Kôli udalostiam posledných rokov sa celkovo znížil dopyt po diamantoch a to spôsobilo zníženie finančných príjmov krajiny a spomalenie vývoja.

Ďalším znakom zlepšujúcej sa ekonomickej situácie je pôsobenie zahraničných firiem, na ďalšie roky sú plánované viaceré finančné investičné projekty, ktoré by tiež mali pomôcť situácii v krajine. Náplňov ich činností je napríklad stavba elektrární, výstavba sídlisiek, poskytovanie financií firmám a podobne.

Cieľom mojej práce bolo zhodnotiť zvláštnosti podnikateľského prostredia a zosumarizovať, do akej miery môžu kultúrne zvyklosti a odlišnosť ovplyvniť obchodné jednania s botswanskými partnermi. V nasledujúcich odstavcoch preto zvýrazním, na čo si ľudia zo stredoeurópskych kultúr majú dávať pozor pri jednaní s ľuďmi z Botswany, a naopak, v čom sme si podobní.

Čo sa týka rasového zloženia obyvateľstva, Botswana sa od Európy značne odlišuje, a aj keď sa od prejavov rasizmu značne ustúpilo, môžeme sa stretnúť s problémami plynúcimi z tohto zdroja. Ďalej si treba zvyknúť na iné vnímanie času, časy a termíny stretávok pre ľudí z Botswany vo všeobecnosti niesú tak záväzné ako u nás, takže sa treba pripraviť na prípadné oneskorenia nášho partnera. Taktiež sa tu vo väčšine premýšľa v kratšom časovom rámci, čo znamená, že miestni ľudia majú dopredu naplánovaný kratší časový úsek než napríklad ľudia z Českej republiky.

Dôležité pri dohováraní stretnutia sú samozrejme aj prostriedky komunikácie. Vo veľkej miere je v Botswane využívaný mobilný telefón, oveľa viac ako pevná linka. Na internet tiež nieje všade spoľah, takže je vhodné si dopredu zistiť viacero kontaktných údajov na nášho obchodného partnera.

Čo sa týka rozhodovania, prístup k nemu sa v Botswane výrazne líši od prístupu v Európe a USA. Pred uskutočnením závažnejšieho rozhodnutia musí byť konzultovaná celá "rozšírená rodina", čo má za dôsledok, že celkový proces zaberie omnoho viac času. Preto nebuďte zbytočne znepokojení, ak sa botswanskí partneri dlhšie neozývajú, môže to byť spôsobené dlhšími konzultáciami.

Pri očnom kontakte sa taktiež vyskytujú kultúrne odlišnosti, ktoré by mohli spôsobovať zbytočné problémy. V Botswane je normálne vyhýbať sa očnému kontaktu, čo sa u nás môže považovať za neslušné a osoba, ktorá sa vám nechce pozrieť do očí, pôsobí podozrivo a nedôveryhodne. Nebuďte teda prekvapení, keď sa vám váš obchodný partner nebude pozeráť do očí a naopak, neznervózňujte ho príliš dlhými intenzívnymi pohľadmi. Ďalšou odlišnosťou je dávanie predností pri spoločenskom styku. Konkrétne je zvykom, že muž vstupuje do miestnosti pred ženou. Tento zvyk pochádza z minulosti a je považovaný za slušnosť, takže o tom treba vedieť, aby sa predišlo nepríjemnostiam a zbytočným nedorozumeniam.

V posledných rokoch sa tu ale čím ďalej tým viac prejavujú vplyvy západných kultúr, najviac bol ovplyvnený život v mestských oblastiach. Pôsobí tu totiž viac zahraničných firiem, a počet turistov je tu taktiež väčší. Vďaka tomuto sú európania v krajine viac chápaní a akceptovaní, čo je veľkou pomocou aj pri obchodných jednaniach. Dúfam, že moja práca bude pomocou pre ľudí pracovne cestujúcich z Európy do Botswany, pre prípravu na kultúrne odlišnosti a zvláštnosti a že bude môcť byť použitá aj ako kultúrny sprievodca pri návšteve krajiny.

Zoznam zdrojov

- ✚ MAHAJAN, Vijay; GUNTHER, Robert E. *Africa Rising : How 900 Million African Consumers offer more than you think*. [s.l.] : Pearson Education, Inc., 2009. 260 s. ISBN 0-13-233942-0.
- ✚ PIKNEROVÁ, Linda; *Botswana: Edícia Stručná historie státu*, Libri 2009, ISBN 978-80-7277-431-9
- ✚ DURHAM, Deborah; *Soliciting Gifts and Negotiating Agency: The Spirit of Asking in Botswana*, *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 1, No. 1 (Mar., 1995), pp. 111-128, Published by: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland
- ✚ Womens Life in Botswana, *The Canadian Journal of African Studies*, VI, ii (1972), 357-358
- ✚ SPOELSTRA, Manie; PIENAAR, Wynand; *Negotiation: Theories, Strategies and Skills*, Second Edition, 2008, ISBN 970-07021-53627 [online] Dostupné z: http://books.google.com/books?id=IYHtE5Mz8OsC&pg=PA250&lpq=south+africa+intercultural+negotiations&source=bl&ots=GadqbWTqvL&sig=tOWrloYfhT4U6wIohJ3adwAcacc&hl=sk&ei=IICzS5HJI4SCmwOzq53JBA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=5&ved=0CCAQ6AEwBA#v=onepage&q=south%20africa%20intercultural%20negotiations&f=false
- ✚ About.com: African History. *A Brief History of Botswana*, 2010 [online]. Dostupné z: <http://africanhistory.about.com/od/botswana/p/BotswanaHist1.htm>
- ✚ People and Places. *Botswana: People*, 2007 [online]. Dostupné z: <http://www.kidcyber.com.au/topics/botswanpeop.htm>
- ✚ Infoplease, Encyclopedia: Botswana. *Land and people*, 2005 [online]. Dostupné z: <http://www.infoplease.com/ce6/world/A0856987.html>
- ✚ How stuff works? *Botswana*, 2010 [online]. Dostupné z: <http://geography.howstuffworks.com/africa/geography-of-botswana.htm>
- ✚ Botswana Tourism Board. *Customs*, 2006 [online]. Dostupné z: <http://www.botswanatourism.co.bw/about/customs.html>

- ✚ Botswana International Financial Services Centre. *Political, Economical and Financial*, 2009 [online]. Dostupné z: http://www.botswanaifsc.com/political_economic_n_financial.php
- ✚ Index Mundi. *Botswana GDP – Real growth rate*, 2010 [online]. Dostupné z: http://www.indexmundi.com/botswana/gdp_real_growth_rate.html
- ✚ Destinations. *Botswana - Internet Access*, 2004 [online]. Dostupné z: <http://home.sprintmail.com/~amathison/botswana/internet.html>
- ✚ Centre for Intercultural Learning. *Cultural Information – Botswana*, 2009 [online]. Dostupné z: <http://www.intercultures.ca/cil-cai/ci-ic-eng.asp?iso=bw#cn-1>
- ✚ Encyclopedia of the Nations. *Botswana – Agriculture*, 2010 [online]. Dostupné z: <http://www.nationsencyclopedia.com/economies/Africa/Botswana-AGRICULTURE.html>
- ✚ World Travel Guide. *Botswana Entertainment*, 2010 [online]. Dostupné z: <http://www.worldtravelguide.net/country/38/entertainment/Africa/Botswana.html>
- ✚ Averting HIV and AIDS. *HIV and AIDS in Botswana*, 2010 [online]. Dostupné z: <http://www.avert.org/aids-botswana.htm>
- ✚ Botswana Export Development and Investment Authority. *Trade Agreements*, 2007 [online]. Dostupné z: http://www.bedia.co.bw/article.php?id_mnu=47
- ✚ International Trade Centre. *Cuntries: Botswana*, 2008 [online]. Dostupné z: <http://www.intracen.org/menus/countries.htm>
- ✚ Overlanding Africa. *Vegetation in Botswana*, 2009 [online]. Dostupné z: <http://www.overlandingafrica.com/botswana/plants/>
- ✚ Easyvoyage. *Botswana*, 2009 [online]. Dostupné z: <http://www.easyvoyage.co.uk/botswana>
- ✚ http://www.bedia.co.bw/article.php?lang=&id_mnu=106
- ✚ <http://www.debswana.com/Debswana.Web/Debswana+Home/Image+Gallery/History/>

- ✚ BusinessInfo. *Botswana: Základní informace o teritoriu*, 2010 [online]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/botswana-zakladni-informace-o-teritoriu/1/1001418/#sec10>

- ✚ Central Intelligence Agency. *The World Factbook, Africa, Botswana*, 2010 [online]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>

- ✚ Ministerstvo zahraničních věcí ČR. *Botswana, Spolupráce s Českou Republikou*, 2010 [online]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/botswana/ekonomika/obchodni_a_ekonomicka_spoluprace_s_cr.html

- ✚ Quani Xiite, Blog San Culture in Botswana, Quani's Quotations, December 04, 2006 [online] Dostupné z: <http://qani-xiite.blogspot.com/>

- ✚ Mbendi Information Services. *Diamond Mining in Botswana*, 2010 [online]. Dostupné z: <http://www.mbendi.com/indy/ming/dmnd/af/bo/p0005.htm>

- ✚ Botswana Pictures. *Visual Art*, 2009 [online]. Dostupné z: <http://botswanapictures.wordpress.com/category/botswana/>

Prílohy

Príloha č. 1: Mapa Botswany

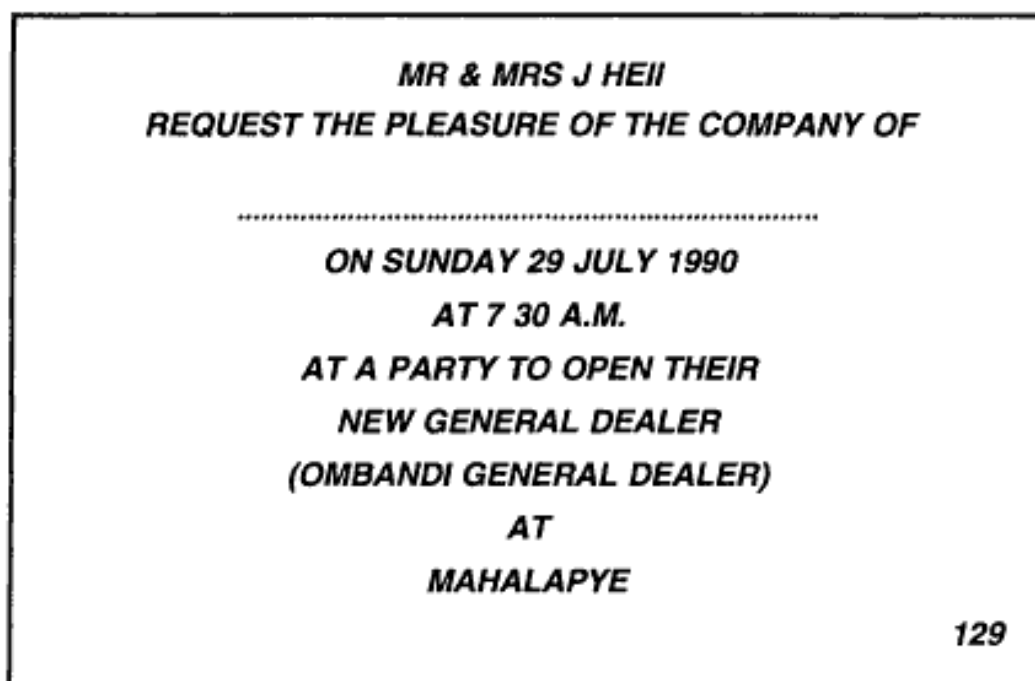
Príloha č. 2: Vlajka

Príloha č. 3: Tabuľka vývoja HDP

Year	GDP - real growth rate	Rank	Percent Change	Date of Information
2003	6.00 %	21		2002 est.
2004	7.20 %	22	20.00 %	2003 est.
2005	3.50 %	122	-51.39 %	2004 est.
2006	5.50 %	86	57.14 %	2005 est.
2007	5.40 %	86	-1.82 %	2006 est.
2008	4.80 %	116	-11.11 %	2007 est.
2009	2.90 %	131	-39.58 %	2008 est.

Príloha č. 4: Pozvánka na oslavu otvorenia obchodu

Príloha č. 5: Poštové známky

Príloha č. 6: Tanec ľudí San

Príloha č. 7: Pôvodní lovci

Príloha č. 8: Svadba v Botswane

